

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Valerija Pešec

Mentorica: doc. dr. Maja Bučar
Somentor: doc. dr. Marjan Smrke

**VLOGA ŽENSK V AZIJSKIH DRŽAVAH V RAZVOJU:
VPLIVI RELIGIJE**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2004

KAZALO:

1. UVOD	4
1.1. STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA IN UPORABLJENA METODOLOGIJA	5
1.2. TEORETIČNA IZHODIŠČA	7
<i>1.2.1. FEMINIZEM</i>	7
2. DRUŽINA IN DRUŽINSKO ŽIVLJENJE	13
2.1. DRUŽINA IN DRUŽINSKO ŽIVLJENJE V TRADICIONALNIH VERSKIH NAUKIH	14
<i>2.1.1. DRUŽINSKO ŽIVLJENJE IN HINDUIZEM</i>	14
<i>2.1.2. DRUŽINSKO ŽIVLJENJE IN BUDIZEM</i>	17
<i>2.1.3. DRUŽINSKO ŽIVLJENJE IN ISLAM</i>	19
2.2. DRUŽINSKO ŽIVLJENJE DANES	20
2.2.1. PRIMERJAVA DRUŽINE IN DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA MED INDIJO, TAJSKO IN PAKISTANOM	21
2.3. <i>Kratek zaključek</i>	29
3. IZOBRAŽEVANJE IN ZAPOSLOVANJE ŽENSK	30
3.1. TRADICIJA HINDUIZMA, ISLAMA IN BUDIZMA PRI ZAPOSLOVANJU IN IZOBRAŽEVANJU ŽENSK	31
3.2. IZOBRAŽEVANJE ŽENSK V INDIJI, PAKISTANU IN NA TAJSKEM ...	33
3.2.1. <i>Osnovnošolsko izobraževanje</i>	35
3.2.2. <i>Srednješolsko, višje- in visokošolsko izobraževanje</i>	37
3.3. ZAPOSLOVANJE ŽENSK V INDIJI, PAKISTANU IN NA TAJSKEM	40
3.4. <i>Kratek zaključek</i>	46
4. LASTNINA IN DEDOVANJE	47
4.1. LASTNINA IN DEDOVANJE V HINDUIZMU, ISLAMU IN BUDIZMU ...	48
4.2. LASTNINA IN DEDOVANJE V INDIJI, PAKISTANU IN NA TAJSKEM 49	
4.3. <i>Kratek zaključek</i>	52
5. ŽENSKÉ NA OBLASTI IN V PROCESIH ODLOČANJA	53
5.1. HINDUIZEM, ISLAM IN BUDIZEM TER ŽENSKÉ NA OBLASTI IN V PROCESIH ODLOČANJA	54
5.2. INDIJA, PAKISTAN IN TAJSKA TER ŽENSKÉ NA OBLASTI IN V PROCESIH ODLOČANJA	56
5.3. <i>Kratek zaključek</i>	60
6. ZAKLJUČEK	61
SEZNAM VZORCEV, TABEL IN GRAFOV:	63
SEZNAM VIROV	64

SEZNAM KRATIC:

ADB – Asian Development Bank – Azijska razvojna banka

BDP – bruto domači proizvod

BDP per capita – bruto domači proizvod na prebivalca

BNP – bruto nacionalni proizvod

CEDAW – Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk

DVR – države v razvoju

FAO – Food and Agriculture Organization of the United Nations – Organizacija združenih narodov za prehrano in kmetijstvo

GS OZN – Generalna skupščina Organizacije Združenih narodov

HDI – Human Development Index – indeks človeškega napredka

HDR – Human Development Report – Poročilo o človeškem napredku

ILO – International Labour Organization – Mednarodna organizacija dela

INSTRAW – Mednarodni inštitut za raziskave in usposabljanje za izboljšanje položaja žensk

PFA – Platform for Action – Izhodišča za ukrepanje

UN - United Nations – Združeni narodi

UNCHR – Visoki komisariat ZN za otroke

UNDP – Program Združenih narodov za razvoj

UNIDO – Organizacija ZN za industrijski razvoj

UNIFEM – Razvojni sklad ZN za ženske

WB – World Bank – Svetovna banka

WHO – World Health Organization - Svetovna zdravstvena organizacija

WTO – World Trade Organization – Svetovna trgovinska organizacija

1. UVOD

Vera, duhovnost in prepričanje igrajo osrednjo vlogo v življenju milijonov ljudi po svetu, in sicer v načinu, kako živijo in pri njihovih ciljih za prihodnost. Prispevali naj bi k izpolnitvi moralnih, etičnih in duhovnih potreb žensk in moških ter k uresničitvi njihovega polnega potenciala v družbi. Vendar, ali je temu res tako? V znanstvenih, političnih, ideoloških in drugih presojanjih prevladuje enotno spoznanje, da so ženskam možnosti za osebni razvoj, ki jih ponujajo sodobne družbe, dejansko manj dostopne kot moškim.

Glede na to, da je imela religija tako v preteklih obdobjih kot tudi danes velik pomen v oblikovanju in ohranjanju kulturnih vzorcev vsakdanjega življenja in, glede na to, da je bila kot taka tudi neločljivi sestavni del urejanja medčloveških odnosov, je vprašanje religijskega določanja vloge ženske še kako pomembno. Pomanjkanje spoštovanja in neustrezno pospeševanje varstva človekovih pravic, neenakopravnost in neustreznost izobraževanja in usposabljanja žensk ter neenak dostop do njiju, nasilje nad ženskami, neenakopravnost v gospodarskih strukturah in v politiki ter neenakopravnost spolov pri urejanju naravnih virov so le nekatera izmed najbolj problematičnih področjih, s katerimi se dnevno srečuje milijone žensk po vsem svetu.

Tega dejstva se zavedajo tudi številne mednarodne organizacije oz. celotna mednarodna skupnost. Organizacija združenih narodov je tako na četrti svetovni konferenci o ženskah, ki je potekala leta 1995 v Pekingu, sprejela Pekinško deklaracijo in Izhodišča za ukrepanje, kjer so zapisani strateški cilji in ukrepi z vseh področij, ki se dotikajo življenja, položaja in vloge žensk. Ta dva dokumenta naj bi prispevala k izboljšanju njihovega položaja, zlasti v državah v razvoju, kjer se ženske soočajo z najhujšimi težavami.

Tradicionalni družbeni sistemi mnogokrat neradi sprejemajo velike spremembe, ki so potrebne na poti v novo, drugačno in lahko tudi boljše življenje. Tradicija je sestavni del njihovega načina življenja, vrednote in načela tvorijo vrednostni sistem, po katerem naj bi ljudje živeli ter si z njim osmislili svoje bivanje in dogajanje okoli sebe. Velik del te tradicije pa predstavlja religija, ki v državi prevladuje. Tako se te države nahajajo pred

izzivom, ali ohraniti tradicijo in kljubovati spremembam ali pa, na škodo tradicije, prevzeti drugačne poglede in sprejeti spremembe, ki jih pri tem čakajo.

V diplomski nalogi bomo analizirali tri svetovne religije, in sicer hinduizem, islam in budizem ter se osredotočili na vlogo ženske, kakor jo opredeljujejo te religije. S pomočjo feministične teorije ter pregleda in dejavnosti Organizacije združenih narodov bomo skušali označiti pomen religije na družbeni položaj žensk v Indiji, Pakistanu in na Tajskem.

Zanimalo nas bo, kako se načela religije kažejo v družini in družinskem življenju, pri izobraževanju in zaposlovanju žensk, pri lastnini in dedovanju ter v politiki in procesih odločanja. Poleg tradicionalnih načel religije, ki jih najdemo v svetih spisih, se bomo posvetili tudi dejanskemu stanju v državah oz. proučili bomo, kako ženske živijo in delujejo znotraj izbranih držav danes.

Z vsem tem bomo skušali ovrednotiti naslednjo hipotezo, ki pravi, da **na položaj žensk ter na njihovo vključevanje v razvojne procese v (azijskih) državah v razvoju močno vplivajo tradicionalna načela prevladujočih religij.**

1.1. STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA IN UPORABLJENA METODOLOGIJA

V nalogi se bomo najprej lotili opredelitve pojma religija in s pomočjo ugotovitev nekaterih teoretikov socialnega feminizma orisali njene značilnosti. Nato se bomo posvetili opisu feministične teorije na področju religije. Zanimalo nas bo predvsem, kaj teorija pravi o vlogi žensk znotraj družbe, o njihovem položaju v družbi in načinu življenja ter o procesih vključevanja žensk v razvojne procese. Vse to bomo storili s pomočjo metode analize sekundarnih virov. Namen tega poglavja je predstaviti tradicionalna načela religij ter ugotoviti njihov vpliv na različna področja življenja žensk, kar nam bo pomagalo pri ugotavljanju veljavnosti naše hipoteze.

Tretje poglavje bo v prvem delu namenjeno opisu družine in družinskega življenja v luči načel religije, drugi del pa bomo namenili današnjemu načinu življenja v izbranih državah. Znotraj tega poglavja se bomo posvetili štirim kazalcem: poroki in zakonskemu življenju, ločitvi, spolnosti pred poroko in vprašanju splava, kontracepcije ter

nadzorovanja prebivalstva. Uporabili bomo metodo primerjalne analize in interpretacijo sekundarnih virov.

Četrto poglavje bo posvečeno izobraževanju in zaposlovanju žensk. Pogledali bomo, kako tradicionalna načela religij vplivajo na (ne)enakost izobraževanja in zaposlovanja žensk ter predstavili konkretne aktivnosti in cilje držav na teh področjih. V tem poglavju bomo preverili pismenost in izobrazbeno strukturo žensk ter sektorje, v katerih se najpogosteje zaposlujejo. Veljavnost hipoteze bomo dokazovali z analizo stanja v izbranih državah.

Peto poglavje bo namenjeno proučevanju lastnine in vzorcev dedovanja. V prvem delu poglavja bomo proučili, kaj o tem zasledimo v tradicionalnih načelih religij, nakar bomo preverili ali je ta načela moč zaslediti tudi v modernih družbah izbranih držav. Preverili bomo ali je ženskam dostop do lastnine omogočen in kakšne so njihove pravice v sistemih dedovanja. Vse to bomo storili z analizo stanja in interpretacijo sekundarnih virov.

Šesto poglavje bo obravnavalo vlogo žensk v politiki in procesih odločanja. Preverili bomo, ali je ne(zastopanost) žensk v političnem življenju pogojena s tradicionalnimi načeli prevladujočih religij ter, ali je te vplive mogoče zaslediti še danes. Na koncu bomo s pomočjo izbranih indikatorjev človeškega razvoja med seboj primerjali vse tri države ter tako preverili, v kateri izmed držav smo priča najvišjim stopnjam razvoja in (ne)enakopravnosti žensk.

Za analizo stanja bomo poleg interpretacije sekundarnih virov, ki obravnavajo zastavljeno problematiko, uporabili tudi statistične podatke Organizacije združenih narodov (UN), Svetovne banke (WB) in Mednarodne organizacije za delo (ILO). Na tem mestu naj še omenimo, da smo se v posameznih poglavjih pri proučevanju tradicionalnih načel religije naslonili na tradicionalne vzorce v življenju ljudi, saj religije za nekatera specifična področja, obravnavana v diplomskem delu, nimajo izdelanih natančnih pravil. Prav tako naj poudarimo, da podatki (zlasti statistični), navedeni v celotnem diplomskem delu, predstavljajo povprečne vrednosti v državah, saj zaradi preobširnosti nismo mogli analizirati stanja tudi znotraj posameznih držav, kjer prihaja do velikih razlik.

1.2. TEORETIČNA IZHODIŠČA

Bolj kot splošna definicija religije nam bo pri našem proučevanju v pomoč sociološka definicija religije, saj slednja vključuje temeljna izhodišča religij, ki pomembno vplivajo tako na način vsakdanjega življenja ljudi kot tudi na njihovo dojetanje in razumevanje stvari in pojavov v svetu. Tako Vernon v svoji definiciji iz leta 1962 navaja temeljna izhodišča religije, ki so: verovanje v nadnaravno ali nenaravno, v nekaj, kar presega naravni red stvari; verovanje v sveto (nekaj svetega) oz. verovanje v nekaj, kar presega raven vsakdanjega, profanega in vzbuja strahospoštovanje; sistem verovanj in praks; kolektivno beleženje vsega tega; zbir moralnih opredelitev. Poleg teh Vernon navaja tudi druga izhodišča: religije so človeški proizvod in zato jih je potrebno tako tudi proučevati; religija predhaja posamezniku – v svet se rodimo z že nekimi religijskimi koncepti; religijska verovanja se prenašajo skozi proces socializacije; religija je naučena (objekti, ki so sveti, sami po sebi niso sveti, ampak je svetost človeška projekcija; religije so podvržene neprestanemu spreminjanju; religija je kumulativne narave, saj so vse nove tvorbe zaznavane s predhodnimi oz. se nalagajo ena na drugo). (Smrke, 2000: 26–28)

1.2.1. FEMINIZEM

Glede na to, da smo se v diplomskem delu posvetili vprašanju položaja žensk in njihovem vključevanju v razvojne procese, smo se odločili, da se bomo v teoretičnem delu naslonili na teorijo, ki ženskam v družbi posveča največ pozornosti, tj. na feminizem. Feminizem je veda, ki ji v zadnjih desetletjih posvečamo vse več pozornosti, saj se poleg feministk samih tudi širša družba vse pogosteje zaveda, da se ženske v svetu vse prepogosto srečujejo s težavami in ovirami, ki jim onemogočajo izpolnitev njihovega polnega potenciala v družbi. Kljub velikemu napredku in razmahu feminističnih teorij ter razvoju vedno novih smeri, pa feminizem najpogosteje delijo v tri poglobitve smeri. To so liberalni feminizem, Marxistični oz. socialistični feminizem in radikalni feminizem. *Liberalni feminizem* posveča največ pozornosti individualnim pravicam ter konceptom enakosti, pravičnosti in enakih možnosti. Liberalne feministke vidijo sredstvo za doseg enakopravnosti žensk in moških v spremembi pravnih in socialnih politik. Različne vloge za moške in ženske so posledica socializacije.

Marxistični feminizem vidi primarni razlog za zatiranje žensk v kapitalističnem načinu proizvodnje. Slabše plačano ali neplačano delo žensk analizirajo znotraj kapitalistične ekonomije. Kapitalizem kot način proizvodnje so Marxistične feministke prenesle tudi v sfero družine, le da ga je tu moč enačiti s patriarhijo. Christine Delphy tako patriarhijo označi kot sistem zatiranja, ki ima svoj temelj v »domačem načinu proizvodnje«, tj. v proizvodnji, ki se pojavlja znotraj gospodinjstva. Za Delphyjevo je poroka delovna pogodba: žene v zameno za vzdrževanje za svoje može opravljajo neplačano delo. Skrb za otroke je pri tem poglavitno, vendar nikakor edino delo, ki je skoraj izključno žensko. Temelj razredne delitve na osnovi spola je v lastništvu/nelastništvu proizvodnih sredstev. Moški so lastniki teh sredstev (npr. zemlje, ki jo podedujejo od očeta), medtem ko ženske v procesu dedovanja razlastijo, kar ima za posledico njihovo materialno odvisnost od moških, s katerimi se poročijo. (Fox v Juschka, 2001: 318) Marxistične feministke torej trdijo, da položaj ženske v družini služi ekonomskim interesom in interesom vladajočega razreda. Ženske tako predstavljajo nekakšen »varnostni ventil« za izkoriščane in odtujene moške, predstavljajo pa tudi rezervno delovno silo in bolj verjetno je, da bodo opravljale nižje plačana dela. Glede na to, da so ženske primarno tiste, ki skrbijo za vzgojo in socializacijo otrok, je pri tem pomembno poudariti, da Marxistične feministke trdijo, da so one tiste, ki preko socializacije na svoje otroke prenašajo ideologije patriarhije.

Religijo Marxistične feministke vidijo kot ideološko silo, ki pomaga pri ohranjanju patriarhije; ideologija religije se kaže na več načinov, in sicer v religioznih podobah, religijskih naukih, v izključenosti žensk iz cerkvene hierarhije ter v zatiranju in iluzijah. Religija skozi svojo ideologijo ohranja tudi poslušnost in podložnost žensk, posledica teh ideologij pa je tudi izključenost žensk iz procesov odločanja in oblasti.

Radikalni feminizem je »radikalen« zaradi tega, ker poskuša izoblikovati nove načine teoretiziranja odnosov žensk do moških. Radikalne feministke skozi različne mehanizme poudarjajo predvsem moški nadzor nad ženskami, kot npr. nasilje, heteroseksualnost in reprodukcija, in trdijo, da so moški skozi te mehanizme odgovorni za izkoriščanje žensk. (Maynard v Juschka, 2001: 293) Družbo vidijo kot patriarhalno, dominirajo ji moški, ženske pa so zatirane in izkoriščane. To se ne kaže le v družini, kjer ženske opravljajo večino dela, so zatirane in pogosto podvržene nasilju. To patriarhalno ideologijo je moč zaslediti na vseh ravneh in v vseh institucijah, torej tudi v religiji.

Vse tri opisane smeri feminizma se v svojem proučevanju posvečajo različnim vidikom in oblikam položaja žensk v družbi, vsem pa so skupna določena izhodišča. Tako vse tri smeri govorijo o patriarhalnem sistemu, ki naj bi bil temelj zatiranja in izkoriščanja žensk v vseh družbah in kulturah, prav tako pa vse tri smeri feministk na religijo v splošnem pomenu besede gledajo kot na ideologijo, ki ji dominirajo moški in katere glavni predstavniki in avtorji so moški, kar ima za posledico omejevanje in izključevanje žensk, tako na področju religije same kot na vseh ostalih področjih življenja.

Velik vpliv na feministične študije so imele tudi številne druge znanosti kot npr. antropologija, sociologija, psihologija itd. Te znanosti so pomembno pripomogle k razvoju novih struj feminizma, ki poleg klasičnih predpostavk v svoje raziskovanje in proučevanje vključujejo tudi predpostavke teh ved in z njihovo pomočjo skušajo razložiti podrejenost žensk. Posledica teh združevanj znanosti so bile številne nove feministične teorije, ki so se pojavile v t. i. drugem valu feminizma, tj. v 1960-ih in 1970-ih letih. Proučili bomo eno od teh teorij in skušali ugotoviti, kako ta teorija razlaga vlogo in položaj ženske in kje vidi razlog v univerzalni podrejenosti žensk. Sherry B. Ortner je v svojem prispevku *Is Female to Male as Nature is to Culture?*¹ predstavila antropološki pogled feministični teoriji. V tem prispevku Ortnerjeva trdi, da je drugorazreden oz. podrejen položaj žensk v družbi univerzalno, pan-kulturno dejstvo. (Ortner v Juschka, 2001: 61) Znotraj tega univerzalnega dejstva je moč zaslediti specifična kulturna pojmovanja in simbolizacijo žensk, ki je med različnimi kulturami zelo raznolika in celo medsebojno si nasprotujoča. Dejansko se odnos do žensk, njihova relativna moč in prispevek v družbi od kulture do kulture znatno razlikuje, t. i. dejavniki pa se razlikujejo tudi skozi različna obdobja zgodovine. Univerzalnost ženske podrejenosti pomeni, da le ta obstaja v vsakem tipu socialne in ekonomske ureditve ter v vseh družbah, ne glede na njihovo stopnjo kompleksnosti. Vse to pa pomeni, da težave t. i. ženske drugorazrednosti ni in ne bo mogoče rešiti zgolj s spremembami nalog in vlog znotraj socialnega sistema; pomagala ne bi niti ponovna ureditev celotnega ekonomskega sistema. Tudi Maca Jogan v svojem delu *Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma* trdi, da je glavna lastnost seksizma njegova »naturnost« in samoumevnost, ta samoumevnost pa se vedno znova

---

¹ Prispevek Sherry B. Ortner je opisan v knjigi *Feminism in the Study of Religion*.

vzpostavlja kot integralni družbeni pojav in je neločljiva sestavina vzorcev vsakdanjega obnašanja. (Jogan, 1990: 9)

Glede na kompleksnost vprašanja kulture (znotraj tega tudi religije) in žensk Ortnerjeva razlikuje med tremi nivoji:

1. Univerzalno dejstvo, da je ženskam v vseh družbah kulturno pripisan status drugorazrednosti. Pomembna vprašanja, ki se nam zastavijo, so: prvič, kaj je s tem sploh mišljeno oz. kje najdemo dokaze, da je to dejstvo univerzalno, in drugič, kako lahko to dejstvo pojasnimo.
2. Drugi nivo je standardni nivo antropološke analize. Tu proučimo specifične ideologije, simbolizem in socialno-strukturne ureditve, ki se nanašajo na ženske in se od kulture do kulture razlikujejo. Na tem nivoju je potrebno upoštevati kulturne predsodke, specifične za določeno skupino (v našem primeru torej za ženske).
3. Tretji nivo je nivo neposrednega opazovanja, kjer opazujemo dejansko delovanje žensk, njihov prispevek, njihov vpliv, njihovo moč ... v povezavi s kulturno ideologijo.²

Ortnerjeva se je v svoji analizi posvetila zlasti prvemu nivoju, tj. dokazovanju obstoja univerzalnosti ženske drugorazrednosti, medtem ko bomo druga dva nivoja proučili v nadaljevanju diplomskega dela, saj bomo analizirali specifične ideologije (v našem primeru religije – hinduizem, islam in budizem), nakar se bomo posvetili še tretjemu nivoju, kjer bomo s pomočjo različnih kazalcev proučili vlogo in položaj žensk v izbranih državah.

Po Ortnerjevi kot dokaz o podrejenosti žensk zadostujejo sledeči podatki: (1) elementi kulturne ideologije, ki eksplicitno razvrednotijo ženske, njihovo vlogo, naloge, rezultate in kjer je socialno okolje žensk manj prestižno od socialnega okolja moških; (2) simbolična sredstva, kot npr. pripisovanje onečaščenja, ki ga lahko interpretiramo kot implicitno izjavo o manjvrednosti in (3) socialno-strukturna ureditev, ki ženske izključuje iz participacije ali stika z okoljem, v katerem so najvišje oblasti in kjer imajo pripadniki največji vpliv. (Ortner v Juschka, 2001: 63) V določenih kulturah je moč zaslediti več

---

² Povzeto po Ortner v Juschka (str. 62).

zgoraj navedenih podatkov, kljub temu pa za dokaz podrejenosti žensk zadostuje že samo eden od teh.

Primaren razlog za podrejenost žensk Ortnerjeva vidi v dihotomiji narava/kultura. Vsaka kultura implicitno priznava in zagovarja razlikovanje med naravo in kulturo (človeška zavest in njeni produkti). Ženske so v vseh kulturah simbolično identificirane oz. bolj povezane z naravo, medtem ko so moški identificirani s kulturo. Glede na to, da si kultura naravo podreja in gre preko njenih meja in, glede na to, da so ženske del narave, je naravna posledica kulture podreitev ali celo zatiranje žensk. Na tem delu se nam zastavi vprašanje, zakaj ženske vidimo kot tiste, ki so bližje naravi? Temelj tega vprašanja je moč najti v ženskem telesu oz. v danosti žensk, da rodijo, kar jih postavi bližje naravi, medtem ko moški možnosti rojevanja nimajo in se zato vključujejo v kulturo. To razlikovanje je moč videti na treh področjih.

Prvo področje obravnava žensko psihologijo, ki je bližja naravi kot psihologija moških. Simone De Beauvoir je tako pri proučevanju žensk in njihove vloge prišla do zaključka, da žensko njeno telo obsoja zgolj na funkcijo reprodukcije, medtem ko morajo moški, ki te funkcije nimajo, svojo kreativnost uveljavljati v zunanjem okolju, »umetno«, s pomočjo tehnologije in simbolov. S tem početjem moški ustvarjajo relativno trajne in nespremenljive, transcendentalne objekte, ženske pa »ustvarjajo le minljive ljudi«. (Ortner, 2001: 68)

Drugo področje obravnava socialne vloge žensk, ki so prav tako bližje naravi kot vloge moških. Omejitev žensk na okolje znotraj družine je pomemben dejavnik znotraj splošne socialne vloge ženske. Temelj njene omejitve na družinsko okolje vsekakor izvira iz dejstva, da so ženske tiste, ki dojijo otroke. Kulturna dialektika določa, da matere in dojenčki sodijo skupaj, to obdobje pa se nadaljuje tudi v otroštvu, ko otroci še niso sposobni skrbeti sami zase in se ne zavedajo posledic svojih dejanj. Drugi element, ki se pojavlja tukaj, je razlikovanje med »domačim – javnim«. Enoto domačega predstavlja družina, katere primarna naloga je reprodukcija in socializacija novih članov družbe, medtem ko javno predstavlja mreža zavezništev in odnosov, tj. družba kot taka. Ta argument je uporabil tudi Levi-Strauss, ki je to tezo še dodelal. Trdi, da družina (in s tem ženske) predstavlja vrsto stvari, ki so na nižji ravni, socialno razdrobljene in pluralistične, za razliko od meddružinskih odnosov, ki predstavljajo višjo raven, povezane in

univerzalne stvari. Ker moški nimajo »naravne« osnove za družinsko orientiranost, je njihova aktivnost usmerjena na raven meddružinskih odnosov. V tem je razlog, da so moški »naravni« lastniki religije, ritualov, politike in ostalih področij kulturnega razmišljanja in dejanj, kjer smo priča izoblikovanju univerzalnih trditev duhovne in socialne sinteze. Tako moški niso poistoveteni le s kulturo v smislu človeške ustvarjalnosti, ki se razlikuje od narave, ampak tudi s kulturo v smislu boljših in višjih vidikov človeškega razmišljanja – umetnost, religija, pravo itd. (Ortner, 2001: 73)

Tretje področje obravnava žensko psiho, ki je videna kot bližja naravi. Obstoječe univerzalne »ženske psihe« predstavlja najbolj sporno področje, saj nikakor ne moremo posploševati dejavnika kot je notranje občutenje in dojetanje človeka, kljub temu pa neke splošne značilnosti najdemo v najbrž univerzalnem izkustvu socializacije žensk. Proučevanja značilnosti ženske psihe se je lotila Nancy Chodorow. Dimenzija, ki jo je moč zaslediti v vseh kulturah, je dimenzija relativne konkretnosti nasproti relativne abstraktnosti: ženska osebnost je bolj kot k abstraktnim bistvom nagnjena h konkretnim čustvom, stvarjem in ljudem; teži k personalizmu in partikularizmu. Druga dimenzija je relativna subjektivnost nasproti relativni objektivnosti. Tu se Nancy Chodorow opira na študijo Rae Carlson, ki je dokazala, da »moški opisujejo izkustva sebe, drugih, prostora in časa bolj individualistično, objektivno in oddaljeno, medtem ko ženske svoja izkustva opisujejo relativno medosebno, subjektivno in bližje. (Carlson v Juschka, 2001: 73)« Te razlike med moškimi in ženskami pa niso prirojene ali genetsko programirane; izvirajo iz skoraj univerzalnih potez družinske strukturiranosti, kjer so ženske v veliki meri odgovorne za skrb nad otroki in za zgodnjo socializacijo deklic. Te strukturne razmere vzgajanja otrok, ki krepijo moške in ženske vloge, nadalje proizvajajo razlikovanje med moškimi in ženskami, ki se ponavljajo in reproducirajo v sociologiji odraslega življenja.

Pristopu, ki smo ga omenili, tj. antropološkemu pristopu, smo posvetili največ pozornosti zato, ker mnogo avtorjev meni, da nam ta pristop omogoča najboljši in tako najmanj »Zahodno« orientiran vpogled v različne kulture in religije. Religijo je potrebno razumeti zgodovinsko, tako v njeni obliki kot v njeni funkciji. (Fenn, 2001: 427–430) Če jo torej gledamo s tega stališča, lahko opazimo značilnosti religij, ki smo jih omenili zgoraj in iz katerih so se kasneje skozi zgodovino te religije razvijale, dopolnjevale, interpretirale in kot take zaznamovale vsakdanje življenje ljudi. Ko proučujemo vlogo žensk v današnjih

družbah, je torej pomembno, da raziščemo tudi antropološke dejavnike, ki so vplivali na delitev vlog med moškimi in ženskami, saj se ti dejavniki tako v kulturi kot tudi v religiji odražajo še danes in je z njihovo pomočjo moč ugotoviti, zakaj je primarna vloga ženske še danes mnogokrat doma, tj. bližje naravi, kjer skrbi za otroke in gospodinjstvo, medtem ko so moški tisti, ki so bližje kulturi in tako vsemu, kar je z njo povezano – tudi religiji. Z omenjenim pristopom smo pojasnili temeljne odnose v družbi, med drugim nam pristop pojasnjuje odnose med moškim in žensko in odnose v družini, ki jih bomo obravnavali v naslednjem poglavju. Za te odnose lahko rečemo, da so »temeljni«, tako kot je temelj današnje družbe še vedno družina; lahko pa z gotovostjo trdimo, da iz teh temeljnih odnosov izhajajo vsi drugi odnosi. S pomočjo tega teoretičnega pristopa lahko torej pojasnimo tudi ostale teme, ki jih bomo proučevali v diplomskem delu, tj. izobrazbo, zaposlovanje in ostale pravice in dolžnosti žensk v družbi, saj so vse teme, ki jih bomo obravnavali, medsebojno tesno povezane in jih ni moč ločevati drugo od druge.

2. DRUŽINA IN DRUŽINSKO ŽIVLJENJE

Družina predstavlja osnovno celico družbe, zato se ji v vseh kulturah in okoljih posveča velik pomen. To dejstvo je skupno vsem kulturam, medtem ko je družina v ožjem pomenu besede v svetu različno interpretirana. Tako opazimo, da v različnih kulturah ljudje na dejavnike, ki tvorijo družinsko življenje, gledajo povsem različno in jim pripisujejo drugačne pomene. V diplomski bomo skušali dokazati, da se na družino in življenje v njej v treh obravnavanih kulturah gleda povsem drugače, temelj teh razlikovanj pa je tudi v religiji, ki je v teh kulturah prevladujoča. Tako bomo pokazali, da se družinski vzorci, specifični za hinduizem, razlikujejo od tistih v budizmu, oboji pa se povsem razlikujejo od tistih v islamu.

Svoje raziskovanje smo pričeli s proučevanjem temeljnih verskih spisov in knjig izbranih religij, saj je imela verska literatura velik pomen in vpliv na vsakdanje življenje ljudi. Tako bomo proučili, kaj o družinskem življenju in odnosih v družini pravi hinduizem, budizem in kaj islam. Glede na to, da v hipotezi trdimo, da je položaj žensk v azijskih državah v razvoju pogojen tudi z religijo, smo večino svojega raziskovanja posvetili odnosom med moškim in žensko.

Za analizo smo si izbrali nekaj temeljnih kazalcev,³ povezanih z družino, do katerih se različne religije različno opredeljujejo in jim posvečajo različne pomene. V sklopu teh kazalcev bomo pogledali, kakšna je vloga žensk in moških, ali se njihove pravice in dolžnosti razlikujejo in, ali je njihov položaj enakopraven. Prav tako nas bo zanimalo, ali tradicionalna načela religij tudi dandanes vplivajo na družbo in življenje v njej ali pa se je pomen tradicije skozi zgodovino izgubil in so ga zamenjale druge vrednote.

2.1. DRUŽINA IN DRUŽINSKO ŽIVLJENJE V TRADICIONALNIH VERSKIH NAUKIH

Družina v vseh religijah predstavlja neki ideal, h kateremu je potrebno stremeti, predstavlja nekaj svetega, lepega in popolnega. Vendar, ali to lepoto in popolnost najdemo tudi znotraj družine same? Ali obstajajo razlike med očetom in materjo, med sinovi in hčerami, med njihovimi nalogami, pravicami in dolžnostmi? V tradicionalnih naukih hinduizma, budizma in islama je moč zaslediti mnogo naukov, ki se neposredno dotikajo družine in življenja znotraj nje. Pogledali bomo, kako se do izbranih kazalcev opredeljujejo verske tradicije in zlasti, kaj v kontekstu teh kazalcev menijo o vlogi ženske.

2.1.1. DRUŽINSKO ŽIVLJENJE IN HINDUIZEM

Enega najpomembnejših pojmov v hinduizmu predstavlja pojem *dharm*, ki ima veliko pomenov; prevedemo ga lahko kot religija, pravo, dolžnost, pravičnost itd. Dharma govori o tem, kako mora posameznik ravnati v danem trenutku in v dani situaciji, da s tem doseže pravičnost. (Juergensmeyer, 1996: 244) Dharma posamezniku nalaga dolžnosti glede na njegovo/njeno kasto (varna) in življenjsko obdobje (ašram). Otroštvo v hinduizmu ne šteje kot življenjsko obdobje, imajo pa hindujci otroke izjemno radi, saj menijo, da so darilo bogov in rezultat njihove prejšnje karme. (Internet 15) Moški hindujec vstopi v obdobje učenca ali študenta (brahmacarya) med 8. in 12. letom starosti. Najnižji kasti (šudre) in ženskam vstop v to obdobje tradicionalno ni bil dovoljen zaradi

---

³ Kazalci, ki jih bomo najprej proučili v luči tradicionalnih načel religije in nato še v sodobnem življenju, bodo sledeči: poroka, družinsko življenje po poroki, ločitev, pogledali pa bomo tudi odnos do splava, uporabe kontracepcije in nadzorovanja populacije.

njihove nečistosti. Ko končajo to obdobje, so moški hindujci stari od 24 do 32 let. Sledi novo obdobje njihovega življenja, v katerem naj bi se poročili in vzdrževali svojo družino. Ženske so v tem obdobju življenja postavljene ob rob, saj je njihova naloga le, da se poročijo in sledijo moževi poti ter mu stojijo ob strani. (Bloom, 1996: 67)

POROKA IN ZAKONSKO ŽIVLJENJE: Ko se poročita, mož in žena vstopita v najbolj pomembno obdobje njunega življenja. Poroka sama pomeni nekaj svetega, hindujska tradicija poročanja loči kar sedem vrst porok, od t. i. dogovorjenih porok do prisilnih porok z ugrabitvijo, ki so bile sicer precej redke. Najbolj pogoste so bile dogovorjene poroke, kjer so starši izbrali partnerja za svojega otroka. Pri tej odločitvi so starši upoštevali več dejavnikov: kasto, družinsko poreklo, finančni položaj staršev, vzgled in značaj ženina oz. neveste ter drugo. Do porok iz ljubezni so bili tradicionalni hindujci zelo skeptični in jih niso odobraval, razen v primeru, ko je šlo za poroko ženske in moškega, ki sta pripadala isti kasti, njuni družini pa sta morali biti tudi enako bogati. Poroke med pripadniki različnih kast, zlasti pa med pripadniki različnih religijami, so bile strogo prepovedane. (Internet 16) Tradicionalna verska načela so na žensko gledala kot na popolnoma nesamostojno bitje. Tako je v Manujevem zakoniku moč zaslediti zapis: »V otroštvu mora biti ženska podrejena očetu, v mladosti svojemu možu, ko umre njen gospod, pa svojim sinovom; ženska ne sme biti nikoli neodvisna. (Smrke, 2000: 83) «Ženi so v odnosu do moža pripisali štiri vloge: 1. pri vseh dolžnostih, ki sta jih imela, je morala biti njegova služabnica (dasi), 2. pri vseh odločitvah mu je morala biti v pomoč (mantri), 3. tretja vloga žene je bila, da je mati (mata) njegovim otrokom in 4. v postelji je morala biti njegova ljubimka (rambha). Ko je njen mož umrl, je žena, ali storila sati⁴ ali pa je svoje preostalo življenje v osami preživela v hiši svojega sina oz. sinov.

V hindujski tradiciji je moč zaslediti tudi dokaze o tem, da so starši svoje otroke poročali, ko so bili ti še zelo mladi, saj so na primer v 2. stoletju n. št. deklice poročali, ko so bile stare komaj 5 let. (Mark, 2002: 6) Šele zakon iz leta 1927 kaznuje vsako možitev dekleta, mlajšega od 10 let. Razlog za tako zgodnje poročanje deklet je bil predvsem skrb za

---

⁴ Sati je tradicionalen hindujski obred, pri katerem se vdova žrtvuje na moževi pogrebni grmadi. Sati dobesedno pomeni krepostna, pogumna ženska. Vdova, ki se je na moževem pogrebu sežgala, je bila dojeta kot najbolj krepostna; verjeli so, da bo s tem dejanjem takoj prišla v nebesa, iz pekla pa odrešila vse prednike. Ženske, ki so storile sati, so častili kot boginje, v njihov spomin pa so gradili celo templje.

njihovo čistost in neomadeževanost, saj bi v starejših letih lahko podlegle zapeljevanju in celo spolnim odnosom, kar je za hindujce popolnoma nesprejemljivo. (Internet 15)

Po poroki v hindujski družini sledijo otroci, pri čemer tradicija močno preferira rojstvo sina oz. sinov. To je vidno tudi v ritualih, ki se izvajajo ob tradicionalni hindujski poroki. Tako eden izmed verzov pravi: «Radodarna Indra, obdari to nevesto z veliko sinovi in sreče. Daj ji deset sinov in naredi moža za enajstega». (Rig Veda X.85.46)

V primeru, da v zakonu ni bilo otrok ali so se rodile le hčere, je bilo hindujskemu moškemu dovoljeno vzeti drugo ženo. Ženska brez sinov, ki se zaveda svoje dharme, naj bi od moža celo zahtevala, da si poišče drugo ženo, in se umaknila. S takim dogovorom je ohranila pravico, da ostane žena svojemu možu in da jo ta vzdržuje. Tradicionalno v hinduizmu ni bilo omejitve, koliko žena ima lahko hindujski moški, edina omejitev je bila ta, da žena ni smela biti iz višje kaste, medtem ko je bilo ženi dovoljeno imeti le enega moža.

SPOLNOST PRED POROKO: Spolnost pred poroko v tradicionalnem hinduizmu ni bila dovoljena. Nedolžnost pred poroko je štela za eno največjih vrlin pri večini hindujcev. Ljubezen in spolnost sta zelo pomembni v zakonskem življenju, predstavljata celo zakonsko dolžnost, vendar pa lahko nastopita šele po poroki. Za prekrške, tj. za spolne odnose pred poroko, so obstajale celo kazni. Nedolžnost žensk se je pričakovala zato, da so lahko pripadale le enemu moškemu, medtem ko je za dečke razlogov za to več: tako naj bi dosegli popolno koncentracijo pri njihovem študiju in prakticirali samonadzor. Študentje naj bi se izogibali določeni hrani, zabavi, predvsem pa stiku z ženskami. (Bloom, 1996: 67)

LOČITEV: Ločitev je bila nedovoljena predvsem v višjih kastah, medtem ko so se ljudje iz nižjih kast ločevali in tudi znova poročali. Razveljavitev poroke je bila dovoljena v veliko primerih: Manujev zakonik (verz 9.77) določa, da mora moški z žensko, ki ga sovraži, potrpeti le eno leto, medtem ko verz 9.81 predlaga možu, naj se brez obotavljanja znebi prepirljive žene. Verz 9.80 določa »ženo, ki pije, se grdo obnaša, je uporniška, bolna, objestna ali potratna, lahko mož kadarkoli zamenja«. Ženskam ločitev od moža tradicionalno ni bila dovoljena in naj bi moža v vsakem primeru »prenašale«, čeprav so v praksi, sicer redko, tudi ženske zahtevale ločitev. (Internet 16) Ta tradicionalna načela so v hindujski družbi povzročila, da so ženske mnogokrat trpele zaradi moževe nezvestobe

in krutosti, saj so bile raje v zakonu in tako ohranile svoj status žene, kot pa da so se ločile in živele same.

SPLAV, KONTRACEPCIJA IN NADZOROVANJE POPULACIJE: V kontekstu hindujskega zakona sta tako splav kot kontracepcija nesprejemljiva. Klasični teksti dojemajo povzročitev splava kot resen zločin in greh. Ženska, ki je naredila splav, je bila zločinka. »Socialni razlogi,« ki jih poznamo na Zahodu, so bili za hindujce neupravičeni. Tradicionalni hinduizem prav tako nasprotuje uporabi kontracepcije, saj se je na spočetje in rojstvo otrok gledalo kot na darove bogov, to pa bi bilo skrajno nemoralno preprečiti. Iz tega izhaja tudi dejstvo, da so hindujci nasprotovali populacijski politiki kot sredstvu uravnavanja prebivalstva. (Morgan in Lawton, 1996: 13–14)

2.1.2. DRUŽINSKO ŽIVLJENJE IN BUDIZEM

POROKA IN ZAKONSKO ŽIVLJENJE: Poroča, zakonsko življenje in ljubezen so v budizmu zelo pomembni dejavniki, strogo pa budisti nasprotujejo varanju v zakonu, saj s tem prizadeneš drugo osebo. (Morgan and Lawton, 1996: 65) Med možem in ženo naj bi bilo vedno prisotno medsebojno spoštovanje in pozornost. V palijskem kanonu je Buda dal nasvete, kako naj se mož obnaša do svoje žene in kako naj se žena obnaša do svojega moža. Mož naj bo spoštljiv, je ne zaničuje, naj ji bo zvest, naj ji preda avtoriteto, zagotavlja naj ji ne le nujnih oblačil, ampak tudi dodatke za olepšavo. Žena naj v zameno dobro skrbi za gospodinjstvo, naj bo gostoljubna in prijazna, naj bo zvesta, naj dobro skrbi za družinsko premoženje in naj trdo dela. (Internet 38)

Glede na to, da so ta načela zelo splošna, smo se odločili pogledati tudi, kako je tajska družba živela skozi zgodovino in kakšno tradicijo je moč opaziti. Do 14. stoletja je moč opaziti precejšnjo enakopravnost med možem in ženo, vloge v družini so bile sicer deljene, vendar to ni pomenilo, da so bile ženske manjvredne ali zatirane. V začetku 14. stoletja pa se je položaj žensk drastično poslabšal, saj je takratna zakonodaja dovoljevala pretepanje žensk, bile so manjvredne kot moški. Žene so bile razdeljene v tri kategorije: 1) Mia Klang Muang je bila žena, ki se je poročila z dogovorom med starši; 2) Mia Klang Nork je bila žena, ki se je poročila na zahtevo moškega; 3) Mia Klang Tasi je bila žena, ki jo je moški kupil, tj. sužnja. Ta tradicija se je nadaljevala vse do 19. stoletja, ko je kralj Rama IV. moškim prepovedal prodajati svoje žene, staršem pa siliti svoje otroke v

poroko. Položaj žensk se je dodatno izboljšal, ko je kralj Rama V. odpravil suženjstvo. (Internet 12)

SPOLNOST PRED POROKO: Spolnosti pred poroko budisti načeloma ne nasprotujejo, so pa proti nekaterim dejanjem, ki lahko privedejo do spolnega odnosa. Tako nasprotujejo laganju osebi, da jo ljubiš ali da bi se z njo poročil v zameno za spolni odnos, nasprotujejo posilstvu ali odnosu z osebo, ki si le-tega ne želi ali vanj ni povsem prepričana. So tudi proti odnosom, ki so posledica nepremišljenih dejanj, ko ljudje izgubijo nadzor nad svojimi čustvi, kar je posledica pijače, glasbe, oblačil, atmosfere ... (Morgan and Lawton, 1996: 63) Kljub tem načelom pa je bilo v tradicionalnem življenju Tajcev moč opaziti razlike med dečki in deklicami. Tako so v mladosti dečkom pustili več svobode, medtem ko so imele deklice mnogo več obveznosti in manj možnosti za socializacijo izven doma. Razlogi za to so bili predvsem v bojazni, da bi deklice zvalili ali prisilili v spolni odnos pred poroko. Že samo govornice o »nemoralnem« obnašanju deklic so za družino pomenile veliko sramoto. Zgovoren je tudi tradicionalen tajski pregovor, ki pravi, da »je imeti hčer tako, kot bi imel stranišče pred nikogaršnjo hišo«. Iz vsega tega je razvidno, da je tradicionalna družba spolnosti pred poroko (zlasti deklic) nasprotovala. (Internet 4)

LOČITEV: Poroko, naj bo civilna ali cerkvena, budisti jemljejo zelo resno, zato naj bi se ločitvi in njenim bolečim posledicami izognili, kadar je to le mogoče. Po drugi strani pa se seveda zavedajo dejstva, da se ljudje, odnosi in okoliščine nenehno spreminjajo, kar pomeni, da si včasih želijo tudi ločitve. Ločitev je sprejemljiva, če se izkaže, da bo to najboljša rešitev za vse vpletene. V ločitvi budisti ne vidijo nič nemoralnega ali neodpustljivega. Pomembno je, da se ljudje soočijo z napakami in se iz tega nekaj naučijo. (Internet 5)

SPLAV, KONTRACEPCIJA IN NADZOROVANJE POPULACIJE: Budisti verjamejo, da se življenje začne s spočetjem, tako da pri splavu vzamemo življenje, kar je nesprejemljivo. Eden izmed petih temeljnih naukov budizma pravi, da se mora vsakdo vzdržati ubijanja ali poškodovanja živih bitij. Abortus je dovoljen le v primerih, ko s tem rešijo življenje matere. (Bloom, 1996: 110)

2.1.3. DRUŽINSKO ŽIVLJENJE IN ISLAM

POROKA IN ZAKONSKO ŽIVLJENJE: Poroka je bila za muslimane norma; to je socialna pogodba, ki ima božje sankcije. Privolitev obeh zakoncev je bila ključnega pomena za veljavnost zakonske zveze, saj so tajne poroke prepovedane. Veliko muslimanskih porok je bilo dogovorjenih, vendar naj bi imel bodoči partner pri privolitvi zadnjo besedo. Poročili naj bi se ljudje s podobnimi pogledi na življenje in moralo, zato je splošno veljalo, da se muslimani naj ne bi poročali z ne-muslimani. Moškemu muslimanu je sicer bila dovoljena poroka z židinjjo ali kristjanko (saj le-ti verjamejo v knjige razodetja in tako do neke mere delijo skupen pogled na življenje), medtem ko se ženske niso smele poročati niti z židi niti s kristjani, razen v primeru, ko so se ti spreobrili v islam. (Koran: verza 2:221 in 22–25) Čeprav je v islamu poroka med enim moškim in eno žensko norma, pa v izrednih okoliščinah dovoljuje tudi, da ima moški več žena. Poligamija naj bi bila dovoljena v razmerah, ko je število žensk večje od števila moških, npr. po vojnah ali, ko se rojeva veliko več deklic. Takrat naj bi bilo za ženske bolje, da so so-žene enemu možu, kot pa da celo življenje preživijo same, prikrajšane miru, pozornosti in zaščite zakonskega življenja in užitkov materinstva. Pogoji za moškega, ki ima več žena, pa je, da ravna z vsemi ženami enako in pravično (Koran 4:3), v nasprotnem primeru mu poroka z več ženskami ni dovoljena. (Internet 24)

SPOLNOST PRED POROKO: Spolni odnos je v islamu čaščen kot dejanje, saj predstavlja dokončno fizično združitev dveh ljudi, ki s tem izrazita njuno ljubezen in predanost. Tako spolni odnos kot rojstvo otrok je za muslimane plemenito dejanje, ki naj bi ju cenili kot božje darilo. Islam prepoveduje spolnost izven zakona, saj so nezvestoba, prešuštvo in podobna dejanja smrtni grehi. (Morgan and Lawton, 1996: 229)

LOČITEV: Ločitev je bila pri muslimanih dovoljena, vendar je »od vseh dovoljenih stvari v očeh boga najbolj preziranja vredno dejanje«. (Hadith: Abu Dawud 2173) Razlogi za ločitev so navedeni v Koranu: kadar mož ali žena nista sposobna opravljati svojih zakonskih dolžnosti in živeti skupaj v prijaznosti, miru in sočutju. Muslimanski pravniki so detajlneje razdelili razloge, ki so lahko temelj za ločitev.⁵

---

⁵ Žena se je lahko ločila od moža, če je bil le-ta dolgo zdoma, ne da bi vedela, kje se nahaja; če je bil dolgo zaprt ali zajet s strani vojaških nasprotnikov oz. sovražnikov; če se je odpovedal skrbi za svojo ženo; če je bil mož izjemno reven ali pa impotenten. Oba zakonca sta se lahko sklicevala tudi na sledeče razloge:

Ločitev nastopi, ko partnerja ugotovita, da res ne obstaja več nobene možnosti, da bi nadaljevala zakonsko življenje. Praksa ločevanja zahteva tri pogoje, in sicer: pri ločitvi morata biti prisotni najmanj dve priči (Koran, verz 65:2), temu sledi obdobje treh mesecev, ko mož in žena ostaneta skupaj in ponovno premislita o ločitvi (Koran 2:228), po izteku treh mesecev pa mož ženo ali vzame nazaj ali pa se od nje loči. Žena se ni mogla ločiti med menstrualnim ciklusom, če je bila v času postopka ločitve noseča pa je morala počakati do rojstva otroka. Izrecno Koran navaja, da v primeru nosečnosti prevladajo želje moža in v kolikor se želi z njo ponovno poročiti, mora žena na to pristati. (Koran 2: 228) Mladi otroci so tradicionalno ostali pri ženi, razen v primeru, ko je bila razglašena za neprimerno mater. Finančno pa je moral za otroke skrbeti oče, kriti je moral stroške nastanitve, oblačil in hrane. Po ločitvi muslimani niso bili stigmatizirani in so imeli vse možnosti, da se znova poročijo. (Internet 8)

SPLAV, KONTRACEPCIJA IN NADZOROVANJE POULACIJE: Islam ceni človeško življenje in skrbi za ohranitev le-tega, tako da splava ni dopuščal, razen v primeru, ko bi lahko imelo nadaljevanje nosečnosti za posledico smrt matere. Prepoved ubijanja otrok je omenjena v več verzih Korana, in sicer v verzih 17:31, 6:151, 6:140 in 60:12. Socialni in ekonomski dejavniki niso bili veljavni razlogi. (Morgan and Lawton, 1996: 246) Globalno nadzorovanje populacije je bilo za muslimane nesprejemljivo, saj bi to pomenilo kršitev pravice do rojstva otrok, ki je dana od boga.

2.2. DRUŽINSKO ŽIVLJENJE DANES

Določila verskih tradicij, v katerih mnogokrat zasledimo diskriminatoren odnos do žensk, so vse do današnjih časov ostala del vsakdanjega življenja ljudi, in iz tega izhaja, da so ženske skozi tradicijo, navade in načela religije ostale v podrejenem položaju ne glede na napredek in razvoj, ki smo mu priča. Tudi vzorci družinskega življenja imajo svoje korenine v preteklosti in poraja se nam vprašanje, ali so se te navade do danes spremenile in, ali je v njih še vedno moč opaziti prevladujoč patriarhalen odnos in prevladujočo vlogo moških. Pri proučevanju teh vprašanj smo se osredotočili na ugotavljanje razmer v

---

zapustitev, kronična bolezen, norost, napačen prikaz poročne pogodbe, neujemanje, zloraba, razuzdano življenje in pomanjkanje morale. Okoliščine, kjer je ločitev celo nujna, pa so: ženino sprejetje islama ko mož ostane nemusliman, odpadništvo in ugotovljena nelegalnost prvotne poročne pogodbe.

današnji družbi, pri čemer smo izbrane indikatorje primerjali med tremi izbranimi državami, kjer so izbrane religije prevladujoče, tj. Indijo, Pakistan in Tajsko. Ugotavljali smo, kako se vloga ženske znotraj družine od države do države spreminja in obenem skušali dokazati, da tradicionalna načela religij še danes igrajo pomembno vlogo v vsakdanjem življenju ljudi.

2.2.1. PRIMERJAVA DRUŽINE IN DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA MED INDIJO, TAJSKO IN PAKISTANOM

POROKA IN ZAKONSKO ŽIVLJENJE: Veliko porok v Indiji je bilo in je še danes dogovorjenih, kar pomeni da starši izberejo partnerja za svoje otroke. Izbira, s kom se bo poročila in pri kateri starosti, za večino žensk še vedno ni njihova. (HDR India: 94) V Indiji je pred 18. letom starosti poročena že polovica vseh žensk. Motivi za izbiro partnerja pri dogovorjenih porokah so pogosto sebični, zlasti finančni ali premoženjski. Tako starši svoje hčere neredko poročijo kar s sorodniki.⁶ Med leti 1991 in 1993 je bila povprečna starost pri poroki za moške 25 let, za ženske pa 20 let. (HDR India:146) Prisilni zakon, ki se pojavlja še danes, že sam po sebi predstavlja kršenje človekovih pravic, prav tako krši tudi zahtevo po prostovoljnem pristanku na poroko, krši pravice žensk do osebne svobode in svobode pred suženjstvu podobnimi odnosi.

Tudi Pakistan je država, v kateri smo še danes priča dogovorjenim porokam, čeprav naj bi tu zadnjo besedo pri odločitvi imela bodoča zakonca. Velike razlike je moč opaziti med urbanimi in ruralnimi deli države. V mestih so pravice žensk nekoliko večje, medtem ko se na podeželju še vedno pogosto dogaja, da moški ženske v skladu s tradicionalnimi navadami in običaji menjajo, kupujejo in prodajajo. Povprečna starost ob poroki med leti 1991/97 je za moške znašala 27 let, za ženske pa 22 let. (Internet 36) Tudi v Pakistanu, tako kot v Indiji, je bila pogosta praksa poročanja otrok. To področje danes pokriva Zakon o preprečevanju otroških porok iz leta 1929, kjer je določena najnižja dovoljena starost za poroko; ta za dečke znaša 18 za deklice pa 16 let. Za sklepanje porok pred to starostjo zakon predvideva sankcije, kljub temu pa take poroke

---

⁶ V državi Tamil Nadu, ki spada med razvitejše, je tako 25% žensk poročenih s svojimi bratranci, kar 50% pa jih poročijo s sorodniki. (HDR India:99).

ostanejo veljavne. Poroke, sklenjene v Pakistanu, morajo biti po zakonu registrirane, tudi tu so za kršitelje določene sankcije, ravno tako kot v prejšnjem primeru pa neupoštevanje tega zakona poroke ne razveljavi. Med 15 in 19 letom starosti je v Pakistanu poročenih že 23% vseh deklic, odstotek poročenih dečkov v tem starostnem obdobju pa je znatno nižji in znaša le 5%. Tako kot v Indiji je tudi v Pakistanu pogosto poročanje znotraj družine, najpogosteje z bratranci. Le 37% vseh Pakistank je poročeno z moškim, ki z njimi pred poroko ni v sorodu. (Women in Pakistan, 2001: 9)

Poligamija je v tej državi ostala dovoljena, vendar mora moški, preden se poroči z naslednjo ženo, za to pridobiti soglasje Zveznega sveta, ki je organ na državni ravni. Še vedno za takšne zveze veljajo pravila, zapisana v Koranu, da mora moški enako skrbeti za vse svoje žene, saj mu je v primeru, ko tega ne bi bil zmožen, poroka z več ženami prepovedana. (Kerševan, Svetlič, 2003: 34)

Na Tajskem posebnosti glede poročanja ne beležimo, saj se tam moški in ženske poročajo po lastni izbiri. Tudi starost pri poroki je tu znatno višja kot v Indiji in Pakistanu. Poligamijo, ki je bila v tradicionalni tajski družbi dovoljena, so leta 1935 prepovedali. Državlanski in trgovinski kodeks določa, da ima mož lahko le eno ženo. (Internet 28)

Med 15. in 19. letom starosti je bilo v Indiji kadarkoli poročenih kar 39% vseh deklic, v Pakistanu 22% deklic in 6% dečkov, na Tajskem pa je odstotek poročenih deklic v tem starostnem obdobju enak odstotku poročenih dečkov in znaša 6%. (Internet 36)⁷

Problematiko, omenjeno v tem indikatorju, pokriva tudi konvencija Združenih narodov iz leta 1962, in sicer je to Konvencija o privolitvi v poroko, minimalni starosti za poroko in registraciji porok. Omembe vredno je, da nobena izmed obravnavanih držav te konvencije ni podpisala oz. k njej pristopila. (Internet 6)

LOČITEV: Ločitev v tradicionalni hindujski zakonodaji ni bila dovoljena, v moderni Indiji pa so se stvari spremenile. Pravila za ta postopek, tako kot za poroko, so določena v Hindujskem zakonu o poroki. Predlog za začetek postopka ločitve po tem zakonu lahko podata tako mož kot žena, pri čemer pa mora biti izpolnjen vsaj eden izmed naslednjih pogojev: spolni odnos z drugo osebo, kruto ravnanje s partnerjem, zapustitev, ki traja več kot dve leti, spreobrnitev v drugo religijo, umska bolezen partnerja, gobavost, okuženost

---

⁷ Podatki veljajo za obdobje 1991/98.

s spolno prenosljivo boleznijo, opustitev posvetnega življenja in vstop v redovništvo ter pogrešanje (izginotje) partnerja za obdobje najmanj sedmih let. (Internet 14)

Kljub temu pa tudi moderni zakoni ženskam v Indiji niso prinesli veliko dobrega, čeprav so bili sprejeti ravno zato, da bi izboljšali njihov položaj. (Marty and Appleby, 1997: 247) Ločitev je dovoljena pod posebnimi pogoji, vendar si moški in njihove družine velikokrat kar izmislijo vzroke za ločitev. Razlog temu je dota, ki jo prejme družina ženina oz. ženin, ko se poroči. Glede na ta, da je dota pogosto visoke vrednosti (odvisna od premoženja staršev neveste), se želi družina po poroki »znebiti« ženske, saj se tako sin lahko ponovno poroči in se polasti nove dote, ki bo prišla z novo nevesto. Zaradi tega so pogosti primeri, ko si ženinova družina enostavno izmisli razloge za ločitev, moški se od ženske loči, ta pa ostane prepuščena sama sebi, saj ji zakon ne omogoča dosti možnosti, da si uredi življenje ali pridobi celo nekaj svojega premoženja. (Internet 24) Tudi primeri t.i. »zažiganja nevest« niso neznani indijski družbi. Razlogi teh dejanj, imenovanih tudi kuhinjske nesreče, so navadno isti kot pri ponarejanju dokazov za ločitev, tj. premoženjska korist. Indijsko kazensko pravo za takšna dejanja sicer predvideva stroge kazni,⁸ vendar je težava v tem, da so ženske in ljudje nasploh pogosto nepoučeni o svojih pravicah, prav tako pa ti postopki pred sodišči trajajo več let ali celo desetletij. Samo leta 1997 je vladni odbor za razvoj žensk in otrok zabeležil 6006 smrti povezanih z doto. (Internet 42) Poligamija, ki je v Indiji od leta 1955 zakonsko prepovedana, se še vedno pojavlja v primerih, ko žena nima sinov. Pobudo za tako dejanje da kar ženska sama, saj se zaveda, da bo mož v nasprotnem primeru našel oz. ponaredil vzroke za ločitev. (Howland, 2001: 68)

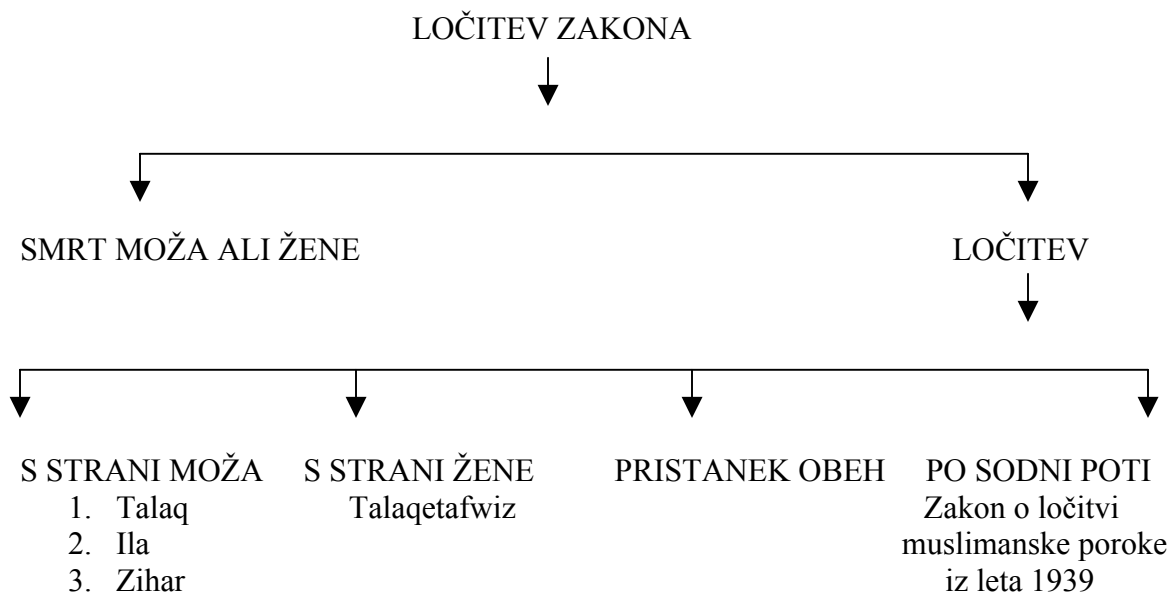
V Pakistanu smo še danes priča močnemu vplivu tradicionalnih načel, ki vplivajo na vsakdanje življenje ljudi. Pri postopku ločitve se še danes večinoma poslužujejo pravil, ki so zapisana v Koranu, kar pomeni, da imajo moški primarno pravico do ločitve. (Runzo and Martin, 2000: 225) Ko moški razglasi, da se bo ločil, sledi tri-mesečno obdobje čakanja (Iddah). V tem času se odloči, ali se bo ločil ali ostal poročen. Razlog, zakaj ženska ne more zahtevati ločitve, po mnenju islamskih pravnikov leži v dejstvu, da ženske vodijo njihova čustva, medtem ko se moški odločajo na podlagi razuma (Hasan).

---

⁸ Člen 304B Indijskega kazenskega zakonika določa 7-letno kazen za moškega ali sorodnika, ki je umoril žensko zaradi dote.

Po teh načelih odločajo tudi sodišča, saj je državni aparat Pakistana, vključno s sodišči, prežet z islamsko ideologijo. Ločitveni postopki v Pakistanu so prikazani in razloženi v spodnjem vzorcu:

Vzorec 2.1: Ločitveni postopek v Pakistanu. (Internet 8)

Smrt zakonca: Ločitev je v Pakistanu možna s smrtjo moža ali žene. Mož se lahko po smrti svoje žene takoj ponovno poroči, medtem ko mora žena po moževi smrti počakati določeno obdobje (Iddah) in se lahko ponovno poroči šele po izteku tega obdobja.

Pristanek obeh: Ločitev je mogoča tudi s pristankom obeh zakoncev.

S strani moža: Načeloma lahko ločitev zahtevata oba zakonca, vendar so moževe pravice veliko večje kot ženine. Mož ima možnost enostranske razglasitve ločitve; to mu omogočajo naslednja določila:

- Talaq, ki pomeni takojšnjo ali eventualno odvezo iz zakonske zveze,
- Ila, kjer se mož obveže, da se bo vzdržal vseh odnosov s svojo ženo ali
- Zihar, kjer mož svojo ženo primerja s svojo mamo ali katerokoli žensko, ki sodi v skupino »prepovedanih žensk«.

S strani žene: Žena nima zakonske podlage za enostransko ločitev, saj mora, v kolikor se želi ločiti od moža, dobiti njegov pristanek. Njene možnosti so omejene. Na voljo ima, da ločitev od moža kupi ali pa Talaqetafwiz, ki pomeni Talaq z moževim pooblastilom.

Zakon o ločitvi muslimanske poroke iz leta 1939 vsebuje pogoje, ko žena lahko zahteva ločitev, in sicer, ko najmanj 4 leta ne ve, kje se nahaja njen mož, ko jo mož najmanj dve leti zanemarja ali je ne vzdržuje, ko je mož obsojen na zaporno kazen daljšo od 7 let, ko mož najmanj 3 leta ne izpolnjuje svojih zakonskih dolžnosti, ko je mož najmanj dve leti duševno bolan, je gobav ali ima spolno prenosljivo bolezen ter, ko je mož, ali v času poroke ali še danes, impotenten. (Internet 8)

Žena ima po tem zakonu pravico zahtevati ločitev tudi v primeru, ko jo je njen oče ali skrbnik poročil pred njenim 15. letom starosti, ona pa tej poroki oporeka pred svojim 18. letom. V Pakistanu smo priča tudi t.i. »trojni ločitvi«, kjer moški pred pričo trikrat glasno izreče, da se od svoje žene ločuje. Tega načina ločitve islamski pravniki večinoma ne odobravajo, saj nima temeljev niti v Koranu niti v Hadisih.

Glede skrbništva otrok so pakistanski zakoni bolj naklonjeni ženski, vendar pod določenimi pogoji. Otroci po ločitvi ostanejo pri materi, in sicer sinovi do svojega sedmega ali devetega leta, nakar za njih skrbi oče, hčere pa z materjo ostanejo do svoje poroke. Izjema za to pravilo pa je ponovna poroka matere, saj v tem primeru otroke dodelijo nekomu drugemu, npr. ženini mami ali teti. Problem predstavljajo tudi postopki pred sodišči, saj v Pakistanu še danes upoštevajo določila iz Korana (verz 2:282), ki pravijo, da je pričanje enega moškega enakovredno pričanju dveh žensk (Hasan). Področje skrbništva ureja tudi Zakon o skrbništvu in rejništvu iz leta 1890, v katerem je zapisano, da naj bi se pri dodeljevanju otrok posluževali načela največje koristi za otroka, vendar kljub temu to področje še vedno primarno urejajo tradicionalna islamska načela. (Runzo and Martin, 2000: 229)

Na Tajskem je postopek ločitve dokaj zapleten. Prva možnost je t. i. administrativna ločitev, kjer se morata z ločitvijo strinjati oba zakonca. V takšnem primeru na okrožnem uradu vložita zahtevek za ločitev. Če se sporazumeta glede skrbništva otrok in glede delitve lastnine, lahko postopek izpeljeta po izvensodni poti. V kolikor pa se eden od zakoncev z ločitvijo ne strinja oz. se partnerja ne sporazumeta glede skrbništva otrok in delitve premoženja, pa se postopek ločitve rešuje po sodni poti.

V prvem primeru (nestrinjanje partnerja z ločitvijo) mora zakonec, ki se želi ločiti, pred sodiščem navesti razlog, zakaj ne želi ostati v zakonu. Razlogi za ločitev so navedeni v 1516. členu državljskega in trgovinskega kodeksa, in so sledeči: ločeno življenje, ki

traja najmanj 3 leta, zapustitev zakonca za obdobje najmanj enega leta, ko se moški poroči z drugo žensko, ko žena vara moža, slabo vedenje zakonca (kazensko ali drugačno), ko je eden izmed zakoncev v zaporu dlje od enega leta, ko je eden izmed zakoncev fizično ali mentalno poškodoval drugega, pomanjkanje zakonske podpore, ko je eden izmed zakoncev neozdravljivo psihološko bolan najmanj 3 leta, ko eden izmed zakoncev prekrši obveznost lepega obnašanja, ko ima eden izmed zakoncev neozdravljivo nalezljivo bolezen in v primeru, ko je eden izmed zakoncev fizično poškodovan do stopnje, ko več ni sposoben živeti kot mož ali žena. V kolikor je na sodišču dokazan vsaj eden izmed navedenih razlogov, je ločitev možna. (Internet 9)

Tudi v tej zakonodaji je moč opaziti diskriminatoren odnos do žensk, saj ima mož pravico vložiti tožbo proti ženi v primeru, da ga le-ta vara, medtem ko ženska te pravice nima. Žena ima pravico do sodnega postopka le v primeru, ko lahko dokaže, da njen mož ali vzdržuje ali pa spoštuje drugo žensko na način, kot bi le-ta bila njegova žena. (Internet 52) 1520. člen državljanskega in trgovinskega kodeksa pravi, da skrbništvo otrok (v kolikor se starša ne sporazumeta sama) določi sodišče. Otroci so dodeljeni enemu izmed staršev, lahko pa je za skrbnika določena tudi tretja stranka.

Podatki kažejo, da je ločitev dokaj pogost pojav. Tako so v letu 2001 na Tajskem na 1000 porok zabeležili kar 234 ločitev. (HDR Thiland: 148)

SPOLNOST PRED POROKO: V Indiji še danes prevladuje mnenje, da je bolje, če so dečki in deklince na »varni razdalji«. Kljub temu pa prevladuje tudi mnenje, da je spolnost pred poroko dovoljena, v kolikor bo sledila poroka. Seveda pa je tudi to zapleteno, saj pari velikokrat ne ostanejo skupaj, zato mnogo družin išče, po njihovem mnenju, najboljšo rešitev za svoje otroke. (Morgan and Lawson, 1996: 13–14) Tudi v Pakistanu spolnosti pred poroko nasprotujejo, saj spolnost še danes predstavlja zakonsko dolžnost, kar pomeni, da imajo spolne odnose ljudje lahko šele po poroki.

Na Tajskem je spolnost pred poroko dokaj pogosta, velik problem pa predstavlja prostitucija, ki je zelo razširjena. Zaradi revščine je v tej dejavnosti ogromno mladih deklet, ki za denar nudijo spolne usluge, pogosto pri tem ne uporabljajo kondomov, zaradi česar predstavlja na Tajskem velik problem okuženost z virusom HIV/AIDS.

SPLAV, KONTRACEPCIJA IN NADZOROVANJE POPULACIJE: Indija in Pakistan sta eni izmed redkih držav na svetu, kjer število moških prekaša število žensk. Indija je

znana po svoji populacijski politiki,⁹ s katero želi vlada omejiti število rojstev zaradi prenaseljenosti in prevelike revščine, stvar pa se zaplete, ko ugotovimo, kakšne so posledice te politike. V patriarhalni družbi, kot je indijska, je še danes vsekakor zaželeno rojstvo sina¹⁰ in nemalokrat na rojstvo deklice gledajo kot na nesrečo. Problem pa ima tudi širše razsežnosti, tj. v naraščajočem številu splavov, ko matere s pomočjo ekografije izvedo, da bo otrok deklica. Revni starši taka dejanja opravičujejo s tem, da je za deklico boljše malo trpljenja na začetku, kot pa, da celo življenje živijo v revščini in nesrečni. Zaradi tega je Indija leta 1994 sprejela zakon imenovan Predporodne diagnostične tehnike, ki prepoveduje teste za ugotavljanje spola zarodka. (HDR India: 49)

Delna rešitev problema nezaželenih rojstev je uporaba kontracepcije, kjer je med državami moč opaziti velike razlike. V Indiji je delež poročenih žensk, ki uporabljajo kontracepcijo, med leti 1991 in 2002 znašal 48%, v Pakistanu le 24% in na Tajskem 72%. (Internet 36) Ti podatki kažejo na to, da ženske v Pakistanu še vedno najmanj segajo po kontracepcijskih sredstvih, kar izhaja tudi iz tega, da so metode kontracepcije v tej državi dojete kot nekaj slabega, saj s tem ženske preprečijo rojstvo otroka, ki je božja danost. V Indiji so danes stvari precej drugačne, kot to predvidevajo sveti spisi. Kljub temu, da je pojem družine še vedno močan, se vse več družin odloča za manjše število otrok, kar je privedlo do tega, da je veliko metod kontracepcije popolnoma sprejemljivih. Splav je bil v Indiji legaliziran leta 1971, vendar ni zelo priljubljen. Najpogosteje uporabljeni metodi kontracepcije v Indiji so kontracepcijske tablete in sterilizacija žensk. (Internet 50)

Na Tajskem danes prevladuje mnenje, da je, ko se ljudje poročijo, odgovornost za otroke popolnoma v njihovih rokah. Država se ne bi smela vmešavati ali celo prisililjevati ljudi v nič, kar zadeva kontracepcijo. Odločitev za kontracepcijo je tako v posameznikovih rokah in sam se lahko odloči, kaj se mu/ji zdi prav in kaj ne. V modernem budizmu prevladuje mnenje, da je kontracepcija nesporna v primerih, ko je pod vprašanjem materino zdravje, dobrobit že rojenih otrok ali celo zaskrbljenost zaradi populacijskih težav. V teh primerih so ljudje, ki uporabljajo kontracepcijo, odgovorni. Ko pa npr. par ne želi otrok, ker noče sprejeti odgovornosti za otroka ali bi raje imel večji avto, hišo ali

---

⁹ Indija je bila prva država, ki je že leta 1952 objavila program za načrtovanje družine.

¹⁰ Rojstvo dečka je zaželeno iz več razlogov: sin bo ostal doma in skrbel za starše, ko bodo ti stari, medtem ko se bo deklica poročila in tako pripadala drugi družini. Glede na to, da lastnino staršev dedujejo predvsem moški dediči, to tudi pomeni, da bo zemlja ostala v lasti družine in jim tako omogočila preživetje.

počitnice v tujini, je tako ravnanje za budiste popolnoma napačen odnos do spolnosti in do življenja nasploh. (Internet 5) Ta dokaj »liberalen« pogled se kaže v velikem odstotku uporabe kontracepcije na Tajskem. Kljub temu pa podatki kažejo, da je primarna skrb za kontracepcijo ženska domena, saj kontracepcijska sredstva in metode uporablja 90% žensk in le 10% moških. V tabeli je prikazana uporaba teh sredstev in metod v letu 1993.

Tabela 2.2.: Uporaba kontracepcijskih sredstev na Tajskem.

Metoda	Število prejemnikov
Kontracepcijske tablete	1,373,180
Kontracepcijske injekcije	954,974
Diafragma	544,321
Ženska sterilizacija	1,979,485
Moška sterilizacija	396,222
Kontracepcijski vsadek	118.843
Skupno število	5.367,025

Vir: Women in Thailand: 13.

Vprašanje splava v vseh treh državah povzroča velike polemike, saj tradicionalna načela religij temu dejanju močno nasprotujejo. V Indiji je splav legaliziran, kot smo omenili že prej, pa vse pogosteje postaja sredstvo, s katerim ženske preprečujejo rojstvo nezaželenih deklic. Leta 1994 so v tej državi zabeležili kar 452 splavov na 1000 rojstev. (Internet 50) Na Tajskem splav ni legalen, kljub temu pa je opaziti, da je dokaj pogosto uporabljen. Izvajajo ga predvsem tradicionalni zdravilci, pri čemer uporabljajo tradicionalne metode, posledica tega pa je dokaj visoka umrljivost žensk pri izvajanju tega postopka. Podatki kažejo, da je v letu 1993 na Tajskem zaradi posledic splava in porodnih težav od 100 000 umrlo 118 žensk. (Women in Thailand, 2001: 12) Tudi Pakistan je država, ki splava ne dopušča, saj je popolnoma v nasprotju s tradicionalnimi načeli islama. (Bloom, 1996: 325)

Tudi ko primerjamo uradne podatke o smrtnosti otrok (število otrok, ki umrejo do petega leta starosti) je moč opaziti, da je tako v Indiji kot v Pakistanu smrtnost deklic višja od smrtnosti dečkov, medtem ko je na Tajskem višja smrtnost dečkov. Med leti 2000–2005 bo po teh podatkih na 1000 živorojenih otrok v Indiji umrlo 69 deklic in 60 dečkov, v Pakistanu 90 deklic in 83 dečkov, na Tajskem pa 16 deklic in 26 dečkov. (Internet 36) Pakistan še posebej izstopa pri podatkih o smrtnosti deklic in žensk. Po podatkih iz

Poročila o človeškem napredku za Pakistan je smrtnost deklic med prvim in četrtem letom starosti kar za 66% višja od smrtnosti dečkov, kar kaže na spolno diskriminacijo že v zgodnjem otroštvu. (HDR Pakistan: 20) V Indiji smrtnost otrok predstavlja kar 21% vseh smrti v državi.

Zanimiv je tudi podatek o stopnji rodnosti v izbranih državah, saj se tudi v teh podatkih kaže tradicionalen pogled do obravnavanih vprašanj; v vseh treh državah je moč opaziti trend padanja stopnje rodnosti. V Indiji naj bi rodnost (Internet 36)¹¹ iz 3.8 otroka na žensko padla na 3.0, v Pakistanu iz 5.8 na 5.1 in na Tajskem iz 2.1 na 1.9. Iz podatkov je moč razbrati, da je stopnja rodnosti najvišja v Pakistanu, kjer še danes močno nasprotujejo tako uporabi kontracepcije kot splava, ravno obratna pa je situacija na Tajskem, ki ima do teh vprašanj najmanj represivna stališča. Pakistanska vlada je zaradi zaskrbljujočih demografskih podatkov julija 2002 najavila populacijsko politiko, katere cilji so: do leta 2023 zmanjšati stopnjo rodnosti na 2.1 otroka na družino, povečana uporaba kontracepcijskih sredstev (na 57% do leta 2012), zviševanje starosti deklic ob poroki in druge. (HDR Pakistan: 22)

Zaskrbljujoč je tudi podatek o smrtnosti mater pri porodu; leta 2000 je na 100.000 porodov v Indiji umrlo 540 žensk, v Pakistanu 500, na Tajskem pa je ta številka znatno nižja (HDR Thailand: 130), in sicer 44 (leta 2001 le 12) žensk. Visoka smrtnost mater pri porodu je največkrat posledica tega, da matere rojevajo doma, brez ustrezne strokovne zdravstvene pomoči. Tako je leta 1996 v Indiji s strokovno pomočjo rodilo 35% mater, v Pakistanu le 18%, na Tajskem pa je strokovno pomoč prejelo kar 71% vseh žensk. (Internet 36)

2.3. Kratek zaključek

V tem poglavju smo ugotovili, da je religija na področju družine in družinskega življenja še vedno močan dejavnik, ki pomembno vpliva na način življenja in na sprejemanje odločitev znotraj družine. Poroka in zakonsko življenje pogosto temeljita na tradiciji; tako se še danes mnogo ljudi v teh državah poroči z obrednimi porokami, katerih temelj je vsekakor religija. Najpogosteje smo temu priča v Indiji, medtem ko je na Tajskem moč

---

¹¹ Prva številka nam kaže stopnjo rodnosti med leti 1990–1995, druga številka pa med leti 2000–2005.

opaziti nižjo navezanost na tradicijo. Tudi vloge znotraj družine so v vseh treh državah še vedno močno deljene in ostajajo izrazito patriarhalne. Ženska je še vedno tista, katere primarna naloga je skrb za gospodinjstvo in otroke, medtem ko je naloga moških preživljanje družine, tj. zagotovitev finančnih in materialnih sredstev. Najbolj je ta delitev vlog opazna v Pakistanu, malo manj v Indiji, še najmanj pa na Tajskem, kjer tudi tradicionalno ženske niso bile podrejene močnemu patriarhizmu. Tudi pri ločitvenih postopkih smo opazili, da je položaj žensk najslabši v Pakistanu, kjer pravice do ločitve še danes skorajda nimajo, medtem ko na Tajskem takšnih ovir ni. Spolnost pred poroko, kontracepcija in splav so bili v vseh treh tradicionalnih religijah prepovedani, danes pa je od teh načel mogoče opaziti znaten premik, kar pomeni, da religija na ta področja ne vpliva več tako pomembno. Kljub temu pa podatki kažejo, da je tradicija delno še prisotna, zlasti v Pakistanu, saj ima islam do vprašanj splava, kontracepcije in spolnosti pred poroka najstrožja načela.

Ko torej primerjamo Indijo, Pakistan in Tajsko lahko z veliko gotovostjo trdimo, da imajo tradicionalna načela religij v teh državah še danes močan vpliv. Ženske so praviloma najbolj podvržene tradiciji v Pakistanu, najmanj pa na Tajskem, kjer so tudi tradicionalna načela religij najbolj »liberalna«.

3. IZOBRAŽEVANJE IN ZAPOSLOVANJE ŽENSK

Pekinška deklaracija in Izhodišča za ukrepanje izobraževanju, usposabljanju in zaposlovanju žensk posvečata veliko pozornosti, saj so ravno to področja, ki na življenje vseh ljudi najbolj vplivajo. Izobrazba in zaposlitev človeku omogočata dostojno življenje in pogosto tudi izhod iz revščine, na nacionalni ravni pa izobrazena populacija, ki ima delo, omogoča doseganje obstojnega razvoja ter trajne gospodarske rasti. Izhodišča za ukrepanje navajajo, da bi bilo oblikovanje izobraževalnega in družbenega okolja, v katerem so ženske in moški, deklice in dečki enakovredno obravnavani in spodbujani za doseg njihovega potenciala, ob spoštovanju svobode njihovega mišljenja, zavesti, vere in prepričanja, ter v katerem izobraževalni viri pospešujejo ne-stereotipne podobe žensk in moških, učinkovito za odpravo vzrokov diskriminacije žensk ter neenakosti moških in žensk. (Neubauer, 1996: 53)

Izhodišča za ukrepanja tako na področju izobraževanja in usposabljanja navajajo sledeče strateške cilje: zagotoviti enak dostop do izobraževanja, odpraviti nepismenost žensk, izboljšati dostop do poklicnega usposabljanja, znanosti in tehnologije ter permanentnega izobraževanja, razviti nediskriminatorno izobraževanje in usposabljanje, dodeliti ustrezna sredstva za reforme izobraževanja in njihovega uresničevanja ter pospeševati permanentno izobraževanje in usposabljanje deklet in žensk.

Tudi zaposlovanje žensk je področje, kjer smo pogosto priča neenakosti med spoloma. Glede na to, da je zaposlitev pogosto dejavnost, ki ljudem omogoča njihovo preživetje oz. predstavlja njihov edini vir dohodka, je le-ta še kako pomembna pri zagotavljanju dostojnega in kvalitetnega življenja. Ženskam bi zato morali omogočiti enake možnosti zaposlovanja, enak dostop do gospodarskih virov, enako plačilo za njihovo delo ... kar pomeni, da bi bilo potrebno pregledati, prilagoditi in vzdrževati makroekonomsko politiko in razvojne strategije, ki obravnavajo potrebe in napore žensk.

V tem poglavju diplomskega dela bomo skušali dokazati, da tradicionalna načela religij še danes pomembno vplivajo na vključevanje žensk v razvojne procese. To bomo storili tako, da bomo najprej pogledali, kaj o izobraževanju in zaposlovanju žensk zasledimo v tradicionalnih religijah, nakar bomo ta področja pogledali še v modernih družbah Indije, Pakistana in Tajske. Preverili bomo, ali na ti dve področji še vedno vpliva tradicija ali pa so se stvari spremenile in se tradicionalnim načelom ne posveča več takšne pozornosti kot v preteklosti.

3.1. TRADICIJA HINDUIZMA, ISLAMA IN BUDIZMA PRI ZAPOSLOVANJU IN IZOBRAŽEVANJU ŽENSK

V tradicionalni hindujski družbi je bilo izobraževanje namenjeno izključno moškemu spolu. Kot smo omenili že v poglavju o družini, moški hindujec vstopi v obdobje učenca ali študenta med 8 in 12 letom starosti, medtem ko pripadnikom najnižje kaste (šudre) in ženskam vstop v to obdobje tradicionalno ni bil dovoljen. Dečke so v tem obdobju učili gurui, podvrženi so bili strogi disciplini, življenjski pogoji, v katerih so študirali, so bili zelo skromni, zavezati so se morali popolnemu celibatu, velik del njihovega študija pa so zavzemale tudi meditacije in joga.

Tradicionalni hinduizem ni nasprotoval znanosti in izobraževanju, v kolikor je to znanje bilo v skladu z duhovnimi načeli hinduizma. Tako so v Indiji poleg religije poučevali tudi številne druge predmete, kot so matematika, medicina, metalurgija, glasba, umetnost, kiparstvo ... Kljub dejstvu, da je hinduizem priznaval pomen znanja, je obenem predpostavljala, da ne moremo vsakogar naučiti vsega. Tako naj bi znanje prenesli le na tiste, ki so za to zainteresirani, dovolj pametni, na tiste, ki neka določena znanja že imajo ter bodo pridobljeno znanje resnično znali ceniti. (Internet 15)

Tradicionalna načela islama prepovedujejo svobodno druženje moških in žensk izven ožjega družinskega kroga, saj to lahko poveča skušnjavo, ki je greh oz. satanovo dejanje. Prav tako je imel velik vpliv na mnenje o izobraževanju in zaposlovanju žensk tudi tradicionalen pogled na primarno vlogo žensk – biti žena in mati. Vse to je pomenilo, da je bilo žensk na teh dveh področjih že od nekdaj veliko manj kot moških.

Kljub temu je potrebno opozoriti, da nikjer v Koranu ni moč najti zapisa, ki bi eksplicitno prepovedoval izobraževanje žensk. Tako v Hadisih najdemo zapis, ki pravi: »Pridobivanje znanja je obvezno za vsakega muslimana.« Ta zapis se je primarno nanašal na poznavanje Korana in Hadisov, ki naj bi jih poznal vsak musliman, vendar ga lahko prenesemo tudi na splošno izobraževanje. Izobraževanje je bilo načeloma dovoljeno tako deklicam kot dečkom, vendar je načelo o »nemešanju spolov« pomenilo ločevanje razredov in šol na dekliške in deške. (Internet 39) Zaposlovanja žensk islamski sveti spisi ne prepovedujejo. Ženskam je bilo dovoljeno delati, vendar le v izključno ženskih ustanovah, kjer so morale ves čas spoštovati pravila hidžaba¹² in satra in pod določenimi pogoji, tj. kadar niso imele nikogar, ki bi jih vzdrževal ali, kadar je bil možev dohodek premajhen za potrebe družine. Tako je morala ženska, v kolikor se je hotela zaposliti, pred zaposlitvijo dobiti pristanek moža (če je bila poročena) oz. družine. Primeri poklicev, ki najbolj ustrezajo ženski naravi, so po tradicionalnih islamskih načelih predvsem negovanje, poučevanje (zlasti otrok), medicina ter socialno in dobrodelno delo. Tudi na Tajskem je na področju izobraževanja in zaposlovanja moč opaziti razlike med moškimi in ženskami. Tako so tradicionalno razlikovali med rituali vstopa v odraslost. Od sinov se je pričakovalo, da so pri približno 20. letu starosti začasno vstopili v meniške redove, saj so tako socialno dozoreli in bili sposobni prevzeti vlogo odraslega človeka.

---

¹² Hidžab je žensko pokrivalo, Satr pa so deli ženskega telesa, ki naj bi bili zakriti.

Drugi razlog za vstop sinov v meniške redove pa je moč najti v prepričanju Teravada budizma, da bo to sinovo dejanje koristilo staršem v njihovem prihodnjem življenju. (Internet 34) V tem obdobju je bila sinom omogočena tako splošna kot tudi duhovna izobrazba.

Hčere oz. ženske niso imele možnosti vstopa v meniške redove, kar pomeni, da tudi niso imele dostopa do izobrazbe. V odraslo obdobje so prešle v socialnem in kulturnem kontekstu svojega doma, kjer so jih naučili, kako postati dobra gospodinja in negovalka ter, kako biti vdana in manj ambiciozna. Ritual njihovega prehoda v odraslost je bila sprememba njihovega statusa iz device v ženo, njihov popoln prehod v odraslost pa je zaznamovalo rojstvo prvega otroka. (Thurman, 2001: 96)

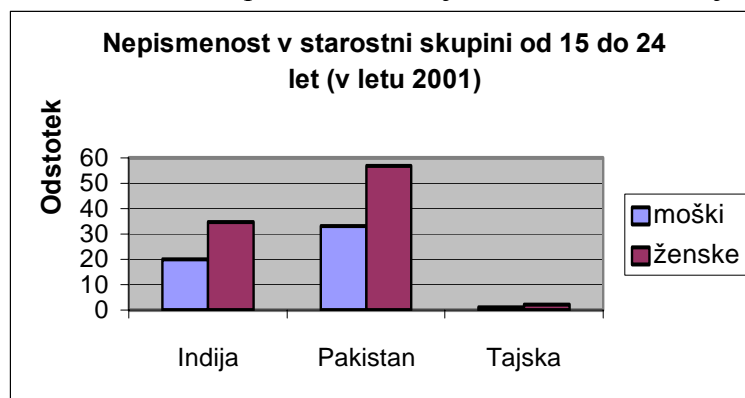
Zaposlovanje žensk po budističnih načelih ni prepovedano, je pa njihova vloga pri tem omejena, saj naj bi tako kot v hinduizmu in islamu primarno skrbele za gospodinjstvo in otroke. Tako so se ženske najpogosteje ukvarjale s kmetijstvom, vendar pa je bila njihova vloga v sistemu zaposlovanja veliko bolj vidna kot npr. v Indiji in Pakistanu. Poleg kmetijstva so se ženske ukvarjale tudi s trgovino, kar je delno povezano s tem, da so bile glavne odločitve v gospodinjstvu primarno v njihovih rokah, prav tako pa je bila zemlja pogosto last žensk.

3.2. IZOBRAŽEVANJE ŽENSK V INDIJI, PAKISTANU IN NA TAJSKEM

Eden temeljnih pokazateljev stopnje izobraženosti je vsekakor stopnja pismenosti oz. nepismenosti v državi. V Izhodiščih za ukrepanje je med nalogami vlad navedeno, da morajo le-te do leta 2000 omogočiti splošen dostop do osnovnega izobraževanja in zagotoviti, da vsaj 80 odstotkov šoloobveznih otrok zaključi osnovno izobraževanje. Prav tako naj bi vse države zmanjšale stopnjo ženske nepismenosti na vsaj polovico ravni iz leta 1990. Stopnja pismenosti in osnovno izobraževanje sta povezana, saj nam stopnja pismenosti v starostni skupini med 15 in 24 letom starosti pokaže participacijo v osnovnem izobraževanju v zadnjih desetih letih. Razlike med državami so velike; tako je bilo v letu 2001 v Indiji v tej starostni skupini nepismenih 35% žensk in 20% moških, v Pakistanu so te številke še večje in znašajo 57% žensk in 33% moških, medtem ko je na Tajskem situacija mnogo boljša, saj je nepismenih le 2% žensk in 1% moških. (HDR

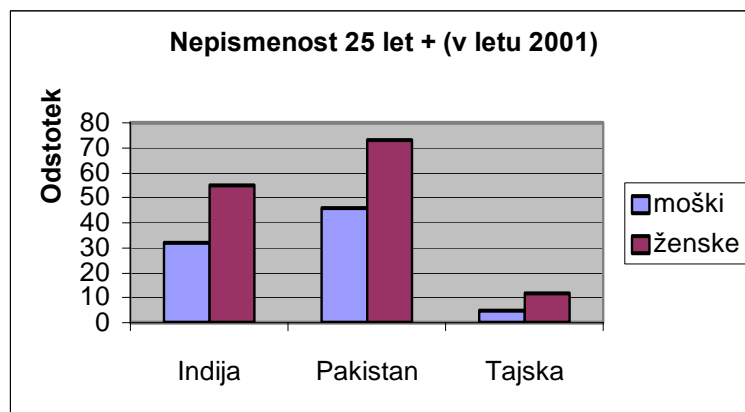
World: 315) Iz teh podatkov je razvidno tudi, da je Pakistan država, kjer je v zadnjih 10 letih osnovno izobraževanje zaključilo najmanj otrok (zlasti deklic), na Tajskem pa največ.

Graf 3.1: Delež nepismenih v Indiji, Pakistanu in na Tajskem (od 15–24 leta).

Vir: HDR World: 315.

Graf 3.2: Delež nepismenih v Indiji, Pakistanu in na Tajskem (nad 25 let).

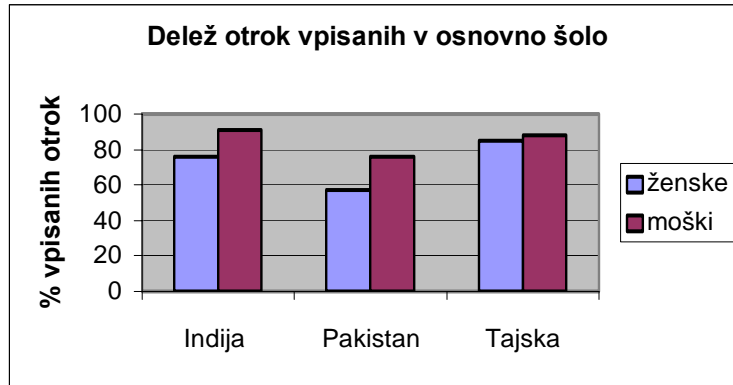
Vir: HDR World: 316.

Nepismenost med prebivalstvom, starejšim od 25 let, je v vseh treh državah še znatno večja. Samo med ženskami je v Indiji nepismenost 55%, v Pakistanu 73% in na Tajskem 12%. Iz teh podatkov je razvidno, da se stanje na področju osnovnega izobraževanja v vseh treh državah postopno izboljšuje, saj je med mladimi vse več pismenih.

3.2.1. Osnovnošolsko izobraževanje

V naslednji tabeli so prikazani deleži otrok, vpisanih v osnovno šolo v letu 2000.¹³

Graf 3.3: Delež otrok vpisanih v osnovno šolo (Indija, Pakistan, Tajska).

Vir: Internet 46.

Iz tabele je razvidno, da so deleži vpisanih deklic v osnovne šole v vseh treh državah nižji od deleža vpisanih dečkov, ta razlika je največja v Pakistanu, kjer je vpisanih 76% dečkov in 57% deklic. (Internet 46) Razlogov za še vedno dokaj nizke vpise otrok v šole je več: v družinah z veliko otroci si starši enostavno ne morejo privoščiti šolanja vseh otrok; zaradi visokih stopenj revščine, zlasti v ruralnih področjih, so otroci pogosto primorani delati (doma, v tovarnah ali na velikih kmetijah v lasti veleposestnikov), kar jim onemogoča obiskovanje šole; te države se soočajo tudi s pomanjkanjem učiteljev; infrastruktura šol je zelo slaba; šol je premalo (zlasti na podeželju), kar pogosto pomeni, da otroci šole v svoji bližini sploh nimajo; prav tako pa v nekaterih predelih teh držav še danes prevladuje mnenje, da je šolanje (zlasti za deklice) nepotrebno. (Todaro, 1989: 339) V številnih državah velja načelo, večji kot so stroški izobraževanja, manjše je povpraševanje po njem.

V Indiji ima le 44% vseh šol pitno vodo, moške sanitarije ima 19% šol, ženske pa le 11% vseh šol, prav tako pa je širom Indije ogromno šol, ki nimajo tabel, učnih pripomočkov in športnih rekvizitov. (HDR India: 76) Na enega učitelja je v osnovnih šolah povprečno 40

¹³ Osnovnošolsko izobraževanje v Indiji traja od prvega do petega razreda, temu pa sledi še t. i. višja osnovnošolska izobrazba, ki traja od petega do osmega razreda.

učencev, kar je veliko, saj se tako učitelji ne morejo zadosti posvečati učencem. Velik problem v osnovnošolskem izobraževanju predstavlja tudi osip učencev, saj je v šolskem letu 1997/98 osip učencev znašal kar 39,6%. Od vseh učencev, ki so se v osnovne šole (1–5 razred) vpisali leta 1993, jih je šolanje do leta 1998 zaključilo le 54,6%. V Indiji je v letih 1997–98 izobraževanje po petletni osnovni šoli nadaljevalo le 58,5% vseh otrok, osip učencev od prvega do osmega razreda pa je znašal 54,1%. Od vseh otrok, ki so se leta 1993 vpisali v prvi razred, jih je osemletno osnovnošolsko izobraževanje zaključilo le 36,6%. (HDR India: 154)

V Pakistanu predstavlja poglaviten razlog za visoko nepismenost in neizobraženost žensk nedostopnost do ustreznih izobraževalnih ustanov, saj je izobraževanje deklic in dečkov v tej državi še vedno ločeno. Naslednja tabela kaže število vseh šol in znotraj tega števila odstotek dekliških šol, tj. šol, namenjenih izključno ženskam.

Tabela 3.4: Število deških in dekliških šol v Pakistanu.

Nivo izobraževalne ustanove	Število vseh šol	Število dekliških šol	% dekliških šol
Osnovna šola	136,746	44,602	32,6
Srednja šola	17,007	5,841	34,3
Višja šola	10,519	3,397	32,3
Srednja poklicna šola	498	226	45,4
Visoka šola za znanost in umetnost	735	285	38,7
Visoka poklicna šola	265	16	0,06
Univerza	26	26 ¹⁴	100

Vir: Women in Pakistan: 53.

Iz tabele je razvidno, da je izobraževanje deklicam oz. ženskam v povprečju veliko manj dostopno kot moškim, saj je število dekliških izobraževalnih ustanov na vseh nivojih znatno nižje kot število ustanov za izobraževanje moških.

Kljub temu, da se vpis vseh otrok v osnovno izobraževanje v Pakistanu povečuje, so razlike med deleži vpisanih deklic in dečkov še vedno velike. Ta razlika je še znatno večja na podeželju, saj je bilo tam leta 1999 v osnovne šole vpisanih 75% dečkov in le 50% deklic. Tudi v Pakistanu, tako kot v Indiji, velik problem predstavlja osip učencev;

¹⁴ Nivo univerzitetne izobrazbe je v Pakistanu edini, kjer je dovoljeno skupno izobraževanje moških in žensk.

osip v osnovnošolskem izobraževanju znaša približno 35%. (HDR Pakistan: 18) Zlasti velik je osip pri deklicah, saj naj bi, po podatkih Azijske razvojne banke, ta delež znašal kar 50%. (Women in Pakistan, 2001: 11) Razlogi za visok osip učencev so sledeči: huda revščina starše pogosto prisili, da svoje otroke pošljejo delati za majhna plačila, kar jim onemogoča šolanje; tudi visoka obolevnost revnih ljudi ima pogosto za posledico prenehanje šolanja, saj so stroški zdravljenja v Pakistanu izredno visoki, kar pomeni, da morajo delati tudi otroci; pomanjkanje učiteljev in visoki stroški izobraževanja;¹⁵ velik problem pa predstavlja tudi slaba kakovost izobraževanja.¹⁶

Na Tajskem je osnovnošolsko izobraževanje dostopno veliki večini otrok, prav tako pa je tu razlika med odstotkom vpisanih deklic in dečkov najmanjša, saj je bilo leta 2000 v osnovne šole vpisanih 88% vseh dečkov in 85% vseh deklic. (Internet 48) Prav tako Tajska, v primerjavi z Indijo in Pakistanom, beleži najnižji osip učencev, saj se je v letu 2000 iz osnovne v srednjo šolo vpisalo kar 94,9% vseh učencev. (HDR Thailand: 137)

3.2.2. Srednješolsko, višje- in visokošolsko izobraževanje

Kot smo omenili, so deleži vpisanih deklic v osnovnošolskem izobraževanju praviloma višji od deleža dečkov. Podatki iz Poročila o človeškem napredku za leto 2003 nam kažejo, da je situacija pri sekundarnem in terciarnem izobraževanju podobna, le da so tu razlike še večje. V Indiji je tako v letu 2001 delež vpisanih deklic v sekundarno izobraževanje, v primerjavi z deležem vpisanih dečkov, znašal 0,66, v terciarno pa 0,6. V Pakistanu je bil delež deklic v sekundarnem izobraževanju 0,63, v terciarnem pa 0,38. Tajska je pri teh razmerjih daleč pred Indijo in Pakistanom, saj je bilo razmerje deklice/dečki v sekundarnem izobraževanju 0,94, v terciarnem pa 0,82. (HDR World: 204)

Srednja šola v Indiji vključuje 2 razreda, tj. devetega in desetega. Od vseh otrok, ki so se vpisali v prvi razred osnovne šole, se jih je v letu 1997–1998 v deveti razred vpisalo le

---

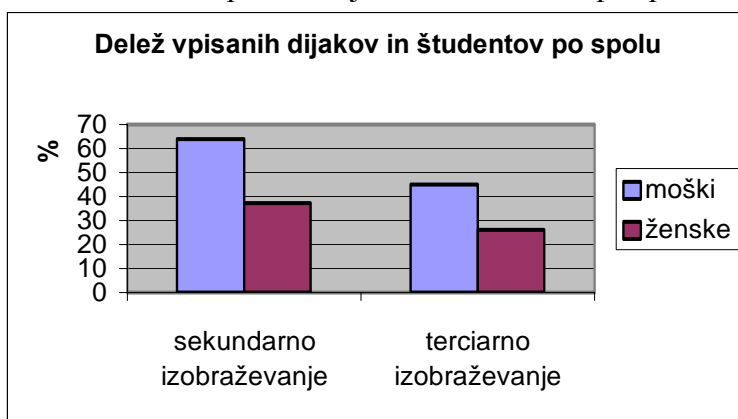
¹⁵ Raziskave v Pakistanu so pokazale povezanost med dohodkom družine in odstotkom osipa iz šol. Tako npr. 47% otrok iz najrevnejše petine prebivalstva ne zaključi osnovnošolskega izobraževanja, medtem ko je ta odstotek v najbogatejši petini prebivalstva veliko nižji in znaša 23%.

¹⁶ Leta 1999 je v Punjabu izmed vseh učencev, ki so opravljali sprejemne izpite, zadostne ocene dobilo le 41%.

31%, v desetega pa 25%. (HDR India: 82)¹⁷ Tudi v srednjih šolah je osip dokaj velik, saj je od prvega do desetega razreda kar 69,3%. (HDR India: 154) Tako visok osip učencev v srednješolskem izobraževanju je moč pripisati istim razlogom, kot smo jih našli pri osnovnošolskem. Razmere v srednjih šolah so podobne tistim v osnovnih, tj. pomanjkljiva infrastruktura in pomanjkanje učnih pripomočkov. Število otrok na enega učitelja v srednjih šolah znaša 30 učencev, zanimiv pa je tudi podatek, ki nam pove, da ima 63% otrok v ruralnih področjih srednjo šolo od svojega doma oddaljeno manj kot 8 km, 27% pa več kot 8 km. (HDR India: 85)¹⁸

Ženske v Pakistanu se pri srednješolskem in visokošolskem izobraževanju srečujejo s številnimi težavami; poglavitna je seveda nedostopnost oz. pomanjkanje dostopa do izobraževanja, saj je, kot smo že omenili, delež šol, namenjen ženskam, prenizek. Najhuje je v poklicnih šolah, kjer je le 16 šol od skupno 265 namenjenih ženskam. Tudi univerzitetna izobrazba, ki naj bi bila dostopna vsem, beleži veliko večje število moških študentov. Na vseh 26 univerzah skupaj je tako le 28,9% žensk. (HDR Pakistan: 25) Spodnji graf kaže delež vpisa v sekundarno in v terciarno izobraževanje v Pakistanu.

Graf 3.5: Delež vpisanih dijakov in študentov po spolu.

Vir: HDR Pakistan: 58 in Internet 51.

Kot vidimo, je delež vpisanih žensk na obeh nivojih izobraževanja znatno nižji od deleža moških, saj se v srednje šole vpiše 64% moških in 37% žensk, medtem ko se na višje in

¹⁷ Pri tem je pomemben tudi podatek, da je delež deklic v srednjih šolah znatno nižji od deleža dečkov in je v obdobju med leti 1992 in 1997 znašal le 38%, medtem ko je bil ta odstotek leta 2001 že znatno višji.

¹⁸ Zaželjena razdalja oddaljenosti srednje šole je manj kot 5 km.

visoke šole vpiše 45% moških in 26% žensk. (Internet 47) Ti podatki kažejo povprečje cele države, zato je potrebno opozoriti, da je situacija v ruralnih predelih za ženske veliko slabša kot je videti iz teh podatkov. Pri 12. letu starosti je šolanje na podeželju nadaljevalo le 3% deklic in 18% dečkov, medtem ko je pri 14. letih v šoli ostal le še 1% deklic in 7% dečkov. (Women in Pakistan, 2001: 11) Razloge za nizek vpis smo našli že pri osnovnošolskem izobraževanju, lahko pa poleg teh dodamo še t.i. socialne razloge kot npr. zgodnje poročanje deklet in zgodnje materinstvo.¹⁹

Na Tajskem je vpis v srednješolsko in višje ter visoko izobraževanje najvišji od vseh treh držav. Srednja šola je razdeljena na nižjo in višjo srednjo šolo. Podatki o vpisu za leto 2000 kažejo, da se je iz osnovne v nižjo srednjo šolo vpisalo kar 94,9% vseh učencev, iz nižje v višjo srednjo šolo pa se je v tem letu vpisalo 87,8% vseh učencev. (Internet 49) Tudi razlik med spoloma, pri vpisanih dijakih in študentih, skoraj ni, na nekaterih nivojih izobraževanja pa je delež žensk celo višji od deleža moških. Tako se je v nižjo srednjo šolo leta 2000 vpisalo 73,4% dečkov in 74,1% deklic, v višjo srednjo šolo pa 50,2% dečkov in 54% deklic. (HDR Thailand: 136)

Po končani višji srednji šoli študij nadaljuje kar 70% vseh učencev, kar je veliko več kot v Indiji in Pakistanu. V starostni skupini od 20 do 24 let je tako na visoke in višje šole vpisanih 16% prebivalstva. (Women in Thailand, 2001: 6) Moč pa je opaziti razlikovanje med spoloma. Tako je na Tajskem kar 18 področij študija, kjer za ženske veljajo kvote oz. je število vpisov žensk omejeno; ta področja so predvsem arheologija, biotehnologija, veterinarstvo, agronomija, gozdarstvo ..., medtem ko so področja, kjer preferirajo ženske, le 4, in sicer področja, kjer so plače navadno nižje – poklici obsegajo predvsem negovanje, hotelierstvo in tajniška dela. (Internet 34)

Države bi izobraževanju vsekakor morale posvetiti več pozornosti, saj se v zadnjih letih vse več pozornosti posveča t. i. na znanju temelječi družbi, v kateri je mnogo lažje doseči višjo gospodarsko rast, ekonomski razvoj in splošen napredek ljudi. Naslednja tabela nam kaže izdatke držav po letih.

---

¹⁹ Ti razlogi so med pogostimi vzroki za prenehanje izobraževanja tudi v Indiji.

Tabela 3.6.: Državni izdatki za izobraževanje in vojsko.

Javni izdatki za izobraževanje (% BDP)	Leto 1980	Leto 1990	Leto 1996	Leto 1998–2000	Izdatki za vojsko v letu 2001 (v % BDP)
Indija	3,0	3,9	3,4	4,1	2,5
Pakistan	2,0	2,6	3,0	1,8	4,5
Tajska	3,4	3,5	4,1	5,4	1,4

Vir: World Development Report: 240, 241.

Iz podatkov je razvidno, da je Tajska država, ki izobraževanju nameni največ proračunskih sredstev, medtem ko v Pakistanu za izobraževanje namenijo najmanj sredstev (sredstva so se v letih 1998–2000 celo drastično znižala). Ko te izdatke primerjamo z izdatki za vojsko, ugotovimo, da Pakistanu vojaški izdatki predstavljajo prioriteto pred izdatki za izobraževanje, medtem ko je situacija v Indiji in na Tajskem obratna. Če pogledamo še, v katere sektorje izobraževanja so sredstva namenjena, ugotovimo, da tako Tajska kot Indija največ proračunskih sredstev vložita v pred- in osnovnošolsko izobraževanje. Na Tajskem kar 13% denarja namenijo tudi za razna poklicna usposabljanja, tečaje ter druge projekte izobraževanja.

Vse dokler bo v državah v razvoju prihajalo do umetno vzdrževanih razlik med plačami, dokler bodo zaposlitev ljudje dobili zgolj na podlagi potrdil o izobrazbi (ne glede na odnos med leti izobraževanja in kvaliteto dela) in vse dokler bo družinski proračun temeljni kriterij za nadaljevanje šolanja, bodo izobraževalni sistemi teh držav služili zgolj ustvarjanju neenake socialne in ekonomske strukture, proti kateri naj bi se, vsaj v teoriji, borile. (Todaro, 1989: 349)

3.3. ZAPOSLOVANJE ŽENSK V INDIJI, PAKISTANU IN NA TAJSKEM

Kot smo omenili že v začetku tega poglavja, zaposlitev pogosto predstavlja možnost preživetja, saj delo veliko ljudem predstavlja edini vir prihodkov. Zlasti v državah v razvoju, kjer so stopnje revščine najvišje, dohodek le enega družinskega člana za preživetje pogosto velike družine ne zadostuje. Ravno ekonomska nuja je bila tista, ki je v številnih državah, kjer so zaposlovanju žensk tradicionalno nasprotovali, privedla do

tega, da počasi tudi one vstopajo na trg delovne sile. Pri tem pa so seveda začele pojavljati nove težave: za svoje delo ženske navadno prejemajo nižje dohodke od moških, področja zaposlovanja žensk so specifična, njihovo delo je pogosto tudi neplačano, s pojavom zaposlovanja pa se je njihov položaj še poslabšal, saj so »trojno zaposlene« (skrb za gospodinjstvo, skrb za otroke in poleg tega še zaposlitev).

Najprej si bomo ogledali, v katerih sektorjih je zaposleno največ ljudi (med leti 1995 in 2001) ter kolikšen je znotraj teh sektorjev delež žensk in delež moških.

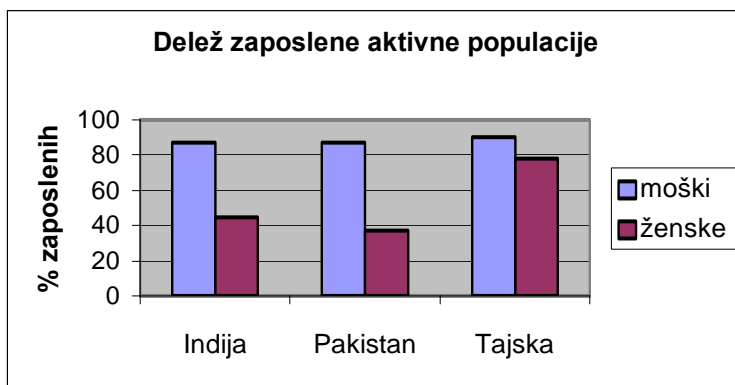
Tabela 3.7: Zaposlenost po sektorjih (Pakistan in Tajska).

	Primarni sektor		Industrija		Storitve	
	Ženske	Moški	Ženske	Moški	Ženske	Moški
Pakistan	66%	41%	11%	20%	23%	39%
Tajska	47%	50%	17%	20%	36%	31%

Vir: HDR Word: 395.²⁰

Spodnji graf kaže delež zaposlene aktivne populacije (Labour force activity rate) po spolu v letu 2000.

Graf 3.8: Delež zaposlene aktivne populacije (Indija, Pakistan, Tajska).

Vir: Internet 42.

Iz grafa je razvidno, da je med zaposlenimi v vseh treh državah več moških; v Indiji je zaposlenih 87% moških in 45% žensk, v Pakistanu 87% moških in 37% žensk, na Tajskem pa 90% moških in 78% žensk. Najmanj žensk je zaposlenih v Pakistanu, kar je

²⁰ Za Indijo teh podatkov ni.

moč pripisati različnim dejavnikom. Vsekakor ima v tej državi še danes pomemben vpliv tradicija, ki ženskam narekuje, naj ne bodo v družbi z moškimi ter naj ostanejo doma in skrbijo za gospodinjstvo; ženskam zaposlovanje onemogoča tudi njihova neusposobljenost, saj je ogromno žensk nepismenih, še več pa jih je brez izobrazbe oz. z nizko izobrazbo; najpogosteje ženske delajo v kmetijstvu, kjer za svoje delo sploh niso plačane ...

Pri zaposlovanju je vsekakor pomemben tudi podatek o tem, koliko ljudi je v državi brezposelnih. Statistični podatki Mednarodne organizacije za delo (ILO) so v vseh treh državah pokazali, da je največ brezposelnih v starostni skupini od 15 do 24 leta, zato si bomo ogledali podatke za to skupino. Primerljivih podatkov za Indijo žal ni, zato si bomo ogledali število brezposelnih žensk in moških v starostni skupini od 20 do 29 let – v letu 2000 je bilo v tej starostni skupini brezposelnih 15 500 moških, kar predstavlja kar 50% vseh brezposelnih moških in 4961 žensk, kar predstavlja 47% vseh brezposelnih žensk. (Internet 23)

Graf 3.9: Delež brezposelnih v starostni skupini 15–24 let.

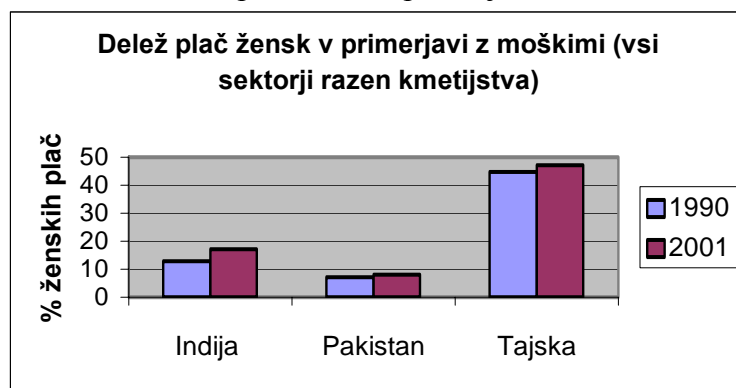
Vir: HDR World: 233.

Opazimo torej, da so ženske najprej soočene s težavo, da delo sploh pridobijo, ko pa se enkrat zaposlijo, se začno soočati še z vrsto drugih težav. Eno izmed teh vsekakor predstavljajo nizki dohodki. Nižji dohodki žensk so značilni za vse sektorje zaposlovanja – ogledali si bomo, kakšne plače prejemaajo ženske v primerjavi z moškimi. V podatkih so zajeti vsi sektorji razen kmetijstva, kjer je dohodke zaradi narave dela in visokega odstotka neformalnega in neplačanega dela izredno težko meriti. Iz grafa je razvidno, da

beležijo največje razlike med plačami žensk in moških v Pakistanu, kjer so ženske leta 2001 prejemale le 8% plač moških. V Indiji so plače žensk znašale 17% plač moških, na Tajskem pa 47%. Te razlike je moč pojasniti predvsem z dejstvom, da ženske praviloma zasedajo nižje plačana delovna mesta, ki so tudi manj strokovna, kar gre pripisati tudi nižji izobrazbeni strukturi žensk. (HDR World: 204)

V Indiji so ženske primarno zaposlene v kmetijstvu, podatki pa kažejo, da na delu (v vseh sektorjih) preživijo več časa kot moški. Tako so leta 2000 ženske delale v povprečju 457 minut na dan, moški pa 391, kar pomeni, da ženske v primerjavi z moškimi delajo 17% časa več. (HDR World: 397) 65% svojega časa pri delu ženske preživijo pri delu v kmetijstvu, medtem ko se s tržnimi dejavnostmi ukvarjajo le 35% časa. Za razliko od žensk moški v tržnih dejavnostih preživijo 92% svojega delovnega časa, le 8% časa pa preživijo v ne-tržnih dejavnostih.

Graf 3.10: Delež plač žensk v primerjavi z moškimi.

HDR World: 204.

Pakistan je še danes pretežno kmetijska država, saj je v tem sektorju zaposlenih kar 57% vseh ljudi. V kmetijstvu je zaposlenih 53,6% moških, medtem ko je delež žensk še višji in znaša kar 80,2%. (HDR Pakistan: 171) Kot smo že omenili, se pogosto dogaja, da ženske za svoje delo ne dobijo plačila.²¹ Podatki kažejo, da ženske, ki so zaposlene (v

²¹ Raziskava v Punjabu je tako pokazala, da kar 63% žensk v tem predelu Pakistana za svoje delo ni plačanih. (HDR Pakistan: 26) Razlog je predvsem ta, da so ženske najpogosteje primorane delati na družinskih kmetijah in tako nimajo možnosti zaposlitve nekje, kjer bi za to prejemale plačilo. Ženske se zunaj domačega okolja zaposlijo le v primeru izjemne revščine v družini, tudi takrat pa so njihovi zaslužki nizki in neprimerljivi z moškimi.

vseh sektorjih), v povprečju delajo 101 dan na leto, za kar povprečno prejmejo 0,15 \$ na dan (oz. 15 \$ letno), kar je veliko manj od zneska zaslužka, ki je potreben za preživetje. Najvišje povprečne plače v Pakistanu prejemajo učiteljice, najnižje pa ženske, zaposlene v kmetijstvu, kjer jih je zaposlenih največ. Eno izmed načel islama pravi, da je ženin zaslužek izključno njen, da z njim razpolaga ona, ter, da ga lahko porabi po svojih željah. Realnost v Pakistanu pa se od tega načela precej razlikuje, saj so raziskave pokazale, da le 52% vseh zaposlenih žensk lahko obdrži svoj zaslužek. Neenakopravnost žensk je vidna tudi pri sprejemanju odločitev znotraj gospodinjstva oz. družine; pri odločitvah glede otrok in nakupa hrane sodeluje le 50% žensk, pri odločitvah glede zaposlitve žensk zunaj doma lahko soodloča le 38% žensk, pri odločitvah glede ostalih ekonomskih zadev pa manj kot 21%. (HDR Pakistan: 27)²² Kljub temu, da je prispevek zaposlenih žensk v skupen proračun zelo nizek (znaša le od 10 do 24%), opazimo, da vključevanje žensk v zaposlitveni proces vseeno pozitivno vpliva na njihov položaj v celotni družbi.

Na Tajskem je prispevek žensk k gospodarskemu napredku zelo pomemben, saj je njihova vloga v ekonomiji veliko bolj vidna kot npr. v Indiji in Pakistanu. Ženske se v tej državi ne srečujejo s takšnimi predsodki, njihov prispevek pri zagotavljanju sredstev (finančnih in materialnih) je tu zelo cenjen in družinam v ponos. Zaradi teh razlogov Tajska beleži tudi daleč najvišjo stopnjo zaposlenosti žensk; v letu 2001 je bilo od skupno 33 milijonov zaposlenih ljudi zaposlenih kar 15 milijonov žensk. (HDR Thailand: 138) Ženske se zaposlujejo v vseh sektorjih, iz leta v leto se povečuje tudi število žensk, zaposlenih v sekundarnem in terciarnem sektorju, kar je moč pripisati zlasti dvema dejavnikoma: višja splošna izobrazba žensk in vse pogostejše odločitve za nadaljevanje študija ter zniževanje rodnosti oz. števila otrok v družini. Ko primerjamo zaposlene v javni upravi opazimo, da je število zaposlenih žensk celo višje od števila zaposlenih moških. Leta 1990 je bilo v državnih službah zaposlenih 52% žensk in 48% moških, pri čemer pa je potrebno opozoriti, da so ženske zaposlene zlasti na nižjih nivojih, kjer imajo nižje plače in manj možnosti za napredovanje. (Women in Thailand, 2001: 22)²³ Če primerjamo položaj žensk, zaposlenih na drugih področjih, opazimo, da so praviloma

---

²² Raziskave so pokazale, da vstop žensk na trg delovne sile pomembno vpliva na njihovo sodelovanje pri odločitvah znotraj gospodinjstva, saj imajo ženske, ki so zaposlene ter tako prispevajo k družinskem proračunu, znatno več vpliva na odločanje kot tiste, ki zaposlitve nimajo.

²³ Službe v javni upravi so razdeljene na 11 nivojev, največ žensk je zaposlenih v nivojih od 2 do 7, medtem ko je njihov delež po sedmem nivoju znatno nižji, v 11 nivoju pa ni zaposlene nobene ženske.

zaposlene na nižjih nivojih ter tako prejemajo nižje plače od moških. V velikih podjetjih tako ponavadi prejemajo minimalne plače ali plače malo višje od minimalnih, medtem ko v srednje velikih in majhnih podjetjih, kjer je zaposlenih kar dve tretjini delavk, najpogosteje prejemajo 60% minimalne plače. Kljub temu, da zakonodaja predvideva enakost spolov, pa ta pogosto ni uveljavljena. Tako podjetja ženskam, ki jih zaposlijo, uvedejo t. i. preizkusno dobo, v kateri naj bi jih usposobili za delo. V teh preizkusnih dobah so upravičene do 60% minimalne plače, problem pa se pojavi, ker za trajanje te dobe ni zakonske omejitve, tako da so ženske pogosto na preizkusni dobi nedoločen čas (dolga leta ali celo do upokojitve).

Kmetijstvo je na Tajskem pomemben vir zaposlovanja tako moških kot žensk, vendar znatno manj kot v Indiji in Pakistanu. Leta 1995 je bilo v kmetijstvu zaposlenih 16% prebivalstva, delež moških (60%) pa je bil tu višji od deleža žensk (40%). Tudi leta 1996 je bilo v kmetijstvu zaposlenih skoraj 7 milijonov moških in 4,6 milijona žensk. Razlog, zakaj je delež kmetijstva na Tajskem v primerjavi z drugimi državami dokaj majhen, je v tem, da je v tej državi kmetijska politika velike kmetije razdelila na majhne (5 ha ali manj), kar je pomenilo, da zgolj kmetovanje ni prinašalo dovolj prihodkov, zato so se tako moški kot ženske podali na trg delovne sile ter si poiskali plačano delo ali druge vire zaslužka. Dohodki od kmetijstva danes znašajo v povprečju le polovico vseh družinskih dohodkov, saj se večina ljudi ukvarja še z drugimi dejavnostmi. (Women in Thailand, 2001: 23)

Ko govorimo o zaposlovanju žensk, je potrebno opozoriti še na specifične razmere, s katerimi se srečujejo trgi delovne sile v državah v razvoju, saj kulturno okolje in s tem tudi religija nikakor nista poglobitna ali celo edina razloga za situacijo, s katero se te države srečujejo. V teh državah je moč opaziti kombinacijo številnih migracij prebivalstva iz ruralnih v urbana področja, stagnacijo kmetijske proizvodnje ter naraščanje nezaposlenosti. (Todaro, 1989: 237) Vse večja brezposelnost pa ni le posledica premajhnega števila delovnih mest in nizke produktivnosti, ampak na nastalo situacijo pomembno vplivajo tudi poslabšanje plačilnih bilanc, naraščajoče zadolževanje in strogi programi s strani IMF (Mednarodnega denarnega sklada), ki so v mnogih državah povzročili znižanje industrijske rasti, znižanje plač in zmanjševanje števila delovnih mest. Povpraševanje po delovni sili, tako v industrijskem kot v kmetijskem

sektorju, se zvišuje zelo počasi, kar pomeni, da ob vse večji ponudbi delovne sile na trgu, ki je posledica visoke rasti prebivalstva, brezposelnost narašča. (Todaro, 1989: 240) Napovedi kažejo, da tudi znatno povišanje ponudbe delovnih mest ne bi zadostovalo, saj povpraševanje po delu ob visoki stopnji rodnosti nenehno narašča in trg delovne sile ni sposoben zagotoviti dela vsem delazmožnim ljudem. Države v razvoju se, poleg te problematike, pri zaposlovanju srečujejo tudi z drugimi težavami, kot so: 1) dimenzija časa – mnogo zaposlenih bi raje delalo več ur dnevno, tedensko ali mesečno; 2) intenzivnost dela, kjer je potrebno upoštevati zdravje in prehrano; 3) produktivnost – nizka produktivnost je pogosto posledica neustreznih sekundarnih virov, ki so potrebni za proizvodnjo. Našteli smo le najbolj pomembne in očitne dimenzije učinkovitega dela, pri čemer pa ne smemo pozabiti tudi na dejavnike, kot so motivacija, odnos do dela in kulturne ovire, kamor nedvomno sodi negativen odnos do zaposlovanja žensk. (Todaro, 1989: 243)

3.4. Kratek zaključek

V tem poglavju smo ugotovili, da ima religija na področju izobraževanja in zaposlovanja še danes močan vpliv. Tako pri vseh treh državah opazimo nižjo zastopanost žensk v procesih izobraževanja in zaposlovanja, kar ima delno temelje tudi v tradicionalnih načelih religije, ki so ženskam vključevanje v te procese znatno omejevala. V Indiji in v Pakistanu je delež žensk, vključenih v izobraževanje, znatno nižji od deleža moških, medtem ko je na Tajskem okolje izobraževanju žensk veliko bolj naklonjeno. Deklice in ženske se na tem področju srečujejo z diskriminacijo, zlasti v Pakistanu, kjer so izobraževalne ustanove še vedno ločene, to ločevanje pa ima svoj temelj v religiji. Tudi pri zaposlovanju opazimo neenakost med moškimi in ženskami, saj ženske v vseh treh državah zaposlujejo na specifičnih področjih (najpogosteje delajo v kmetijstvu), za svoje delo praviloma prejema nižje dohodke, tudi brezposelnost je višja med ženskami.

Tudi pri proučevanju izobraževanja in zaposlovanja žensk smo ugotovili, da so le-te v najslabšem položaju v Pakistanu, medtem ko so ta področja najbolj enakopravno urejena na Tajskem. Takšno stanje je med drugim moč pojasniti tudi z vplivi tradicionalnih načel religije, ki so do žensk najbolj stroga v Pakistanu in najmanj na Tajskem. Pri tem je potrebno opomniti še na specifične dejavnike držav v razvoju, saj se npr. gospodarstva

teh držav srečujejo s številnimi strukturnimi in institucionalnimi ovirami. Pomanjkanje kapitala, surovin, vmesnih proizvodov, izurjenih in strokovnih kadrov, v kombinaciji z nezadostno učinkovitimi in organiziranimi trgi proizvodov in posojil, slab transport in komunikacije in nizka mednarodna menjava so dejavniki, ki pomembno prispevajo k visoki brezposelnosti in revščini v teh državah.

4. LASTNINA IN DEDOVANJE

Eno izmed problematičnih področij v debatah in programih za enakopravnost spolov predstavlja neenak dostop žensk do naravnih virov, zlasti zemlje, ko to možnost primerjamo z moškimi. Lastništvo zemlje pomeni nadzor nad naravnimi viri, to pa posamezniku omogoča, da lahko sprejema odločitve glede preživljanja, mu nudi varnost pred revščino in zagotavlja avtonomnost.

Lastniška razmerja izražajo odnose avtoritete in večji nadzor, lastništvo moških pa posledično pomeni tudi večjo avtoriteto moških. Tako ženske kot moški lahko lastništvo nad zemljo pridobijo z dedovanjem, s poroko ali pa jim to zagotovijo določila javne politike. Žal pa slednja nima enakega učinka za oba spola, zlasti ne v državah v razvoju, kjer ravno kmetijstvo, in s tem zemlja, še danes predstavlja glavni vir dohodka. Javne politike teh držav se sicer načeloma zavzemajo za enakopravnost spolov pri vprašanjih lastništva, dedovanja in odločanja, vendar pa v praksi opazimo povsem drugačno realnost. Ženske so v teh državah večinoma v podrejenem položaju in nimajo zadostnega nadzora nad naravnimi viri.

V tem poglavju bomo skušali dokazati, da pravila dedovanja in lastništva izhajajo iz tradicionalnih načel religije ter, da se ta pravila v politikah držav izražajo še danes, kar pomeni, da imajo ženske v primerjavi z moškimi manj možnosti za pridobitev in upravljanje z lastnino ter so posledično bolj odvisne od moških, kar jim onemogoča lasten razvoj in napredek v družbi. Pogledali bomo, kaj o lastnini in dedovanju zasledimo v tradicionalnih verskih spisih, nato pa bomo pogledali, kakšno je na tem področju stanje v državah danes.

4.1. LASTNINA IN DEDOVANJE V HINDUIZMU, ISLAMU IN BUDIZMU

Tradicionalno ženske oz. deklice v hinduizmu niso imele pravice do dedovanja. Družinska lastnina je po smrti staršev pripadala sinovom, deklice pa so bile v veliki večini iz postopka dedovanja izključene.²⁴ Razlog temu najdemo v dejstvu, da je bil sin tisti, ki je po smrti staršev ostal doma in skrbel za družino, medtem ko se je hčer poročila, odšla od doma in tako pripadala družini svojega moža. Tradicionalna dolžnost sinov je bila tudi skrb za ostarele starše, saj so bili oni tisti, ki so jim je morali zagotoviti dostojno življenje. (Internet 15) Vprašanje lastnine žensk v hinduizmu predstavlja zelo problematično področje. Kot smo že omenili, ženske po poroki pripadajo moževi družini, kar pomeni, da so pravice žensk do lastnine znotraj te nove družine zelo borne in pomanjkljive. Pomemben dejavnik pri proučevanju lastnine žensk v hindujski družbi predstavlja dota, saj je ta po eni strani pomenila nezaželenost rojstva deklic, po drugi strani pa tudi grobo ravnanje in včasih celo umor neveste po poroki. (Internet 11)

Koran v verzu 4:32 določa »... za moške je nagrada to, kar so zaslužili, in enako je za ženske nagrada tisto, kar so zaslužile ...«. Ta verz naj bi pomenil, da imajo tako moški kot ženske enako pravico do lastnine. Pravila dedovanja so v sveti knjigi muslimanov detajlno opisana; najdemo jih predvsem v drugem in četrtem poglavju, in sicer v 14 verzih. Koran določa, da je delež dediščine sina enak polovici dediščine, ki jo prejme hči. (Koran, verz 4:11) To določilo izhaja iz šeriatskega načela »Ugodnosti v skladu z obsegom odgovornosti«, kar pomeni, da sinovi dedujejo dvakrat več kot hčere, zato ker imajo v življenju veliko večjo odgovornost. Dr. Suhaib Hasan to pravilo dedovanja utemeljuje z dejstvom, da mora sin skrbeti za družino, za svojo bodočo ženo in otroke, medtem ko se hčer poroči in zanjo skrbi njen mož. Poleg tega gre manjši delež hčere pripisati tudi dejstvu, da mora mož pred poroko svoji bodoči ženi zagotoviti doto (Mahr), ki po poroki ostane izključno v njeni lasti in je ni dolžna deliti z njim, medtem ko žena do moža takšnih obveznosti nima. (Hasan, 2001: 12)

V drugem poglavju Koran izrecno omenja tudi oporoko, in sicer v verzih 180–182. Kljub tem določilom pa so različne razlage Korana privedle do tega, da je bila oporoka v islamskih državah zelo redko uporabljena, v nekaterih pa celo prepovedana. Do tega

---

²⁴ Razen v primeru, ko družina ni imela sinov.

pojava je prišlo zaradi »napačnih« interpretacij Korana s strani islamskih učiteljev in pravnikov. (Internet 43)

Položaja žensk glede lastnine in dedovanja tradicionalni verski spisi budizma ne obravnavajo, zato se bomo pri tem indikatorju posvetili tradiciji; pogledali bomo, kako so lastnino in dedovanje obravnavali skozi zgodovino. Tajska se od Indije in Pakistana močno razlikuje že po dejstvu, da je v tej državi v zgodovini prevladoval t. i. »kvazi-matrilinaren sistem«, kar pomeni, da so bila posestva v lasti žensk, dedovale so predvsem hčere, po poroki pa sta se ženin in nevesta preselila v hišo nevestine matere. Ženska ni imela pravice do lastnine vse dokler ni izpolnila dveh pogojev: morala se je poročiti, njen prehod v odraslo življenje pa je zaznamovalo rojstvo prvega otroka. Ko je rodila, je ženska imela pravico do svoje lastnine, prav tako pa se je lahko odselila in živela v svojem gospodinjstvu. (Internet 34) Pri dedovanju v tradicionalnem načinu življenja ni bilo opaziti velikih razlik med sinovi in hčera oz. dediči. Po smrti staršev so otroci podedovali enake deleže zemlje. Najmlajša hči je ponavadi dobila hišo, bratje pa so se svojemu deležu pogosto celo odpovedali v korist sestre, saj so se po poroki preselili k svoji ženi. (Internet 34)

4.2. LASTNINA IN DEDOVANJE V INDIJI, PAKISTANU IN NA TAJSKEM

Pravico do lastnine v Indiji ureja t. i. osebno pravo, kjer so zlasti pomembna družinska in sorodstvena razmerja. Osebno pravo nadzoruje in ureja socialna razmerja v zasebni sferi tj. v družini. Glede na to, da ureja poroko, ločitev, skrbništvo otrok in dedovanje, se močno dotika žensk. Pomembno pa je tudi, da je osebno pravo različno in specifično za določene religiozne skupnosti, primere, ki sodijo v domeno tega prava, pa obravnavajo državna sodišča. Pomemben del tega prava predstavlja Hindujski zakon o nasledstvu iz leta 1956, ki je hindujskim ženskam podelil pravico do lastnine, ženske so postale enakopravni dediči s svojimi brati, nasledstveni del hčere pa je postal enak nasledstvenemu delu sina. S tem zakonom naj bi ženske na področju lastnine in dedovanja postale enake moškim, vendar je realnost drugačna. (Internet 13)

Eden izmed členov tega zakona določa, da se mora podedovana lastnina razdeliti med dediče (brate, sestre, ženo/moža), ženska, ki je sestra, pa ne sme zahtevati začetka

razdelitve dediščine, če je v to dediščino vključena stanovanjska hiša. Šele ko bratje začnejo postopek za razdelitev dediščine, je upravičena do enakega deleža in lahko zaprosi za zatočišče v hiši. Razlago za to določilo najdemo v dejstvu, da delitev lastnine, zlasti stanovanjske hiše, ogroža celovitost hindujske sestavljene družine, katere naravni člani so moški. Ženske tudi v tem zakonu niso obravnavane kot člani natalne družine, saj se bodo poročile in s tem pripadale drugi družini. Ženske, ki ostanejo brez vsega in gredo na sodišče ter zahtevajo svoj del dediščine, jim to največkrat ne uspe, saj se bratje branijo z dejstvom, da na posestvu stoji stanovanjska hiša namenjena hindujski sestavljeni družini (kar pomeni njim). Problem predstavlja tudi dejstvo, da lahko bratje po odločitvi sodišča, ki je seveda njim v prid, vso zemljo in lastnino prodajo, sestre pa ponovno niso upravičene do ničesar. (Internet 16)

Splošna pravila dedovanja v Indiji (Indijski zakon o nasledstvu) ločeno obravnavajo delitev nasledstva v primeru, ko umre moški hindujec, ter v primeru, ko umre ženska hindujka. Nasledstvo oz. dedovanje poteka v primerih, ko pokojni ni zapustil oporoke po sledečih pravilih:

Lastnina moškega hindujca, ki je umrl brez oporoke, se deli: 1) med vse dediče tj. sorodnike, ki sodijo v razred I;²⁵ 2) v kolikor pokojni nima dedičev iz razreda I., se njegova lastnina razdeli med dediče razreda II;²⁶ 3) v kolikor pokojni nima dedičev iz razreda II., se njegovo premoženje razdeli med sorodnike z očetove strani (sem sodijo le osebe, ki so s pokojnim ali v krvnem sorodstvu ali v sorodstvu s posvojitvijo, vendar izključno po moški strani) in 4) v kolikor pokojni nima niti dedičev iz prejšnjega razreda, pa se premoženje razdeli med sorodnike, ki niso nujno izključno z moške strani.

Lastnina ženske hindujke, ki je umrla brez oporoke, se deli: 1) med sinove in hčere (vključujoč tudi otroke že pokojnih sinov ali hčera) ter med moža; 2) med moževe naslednike; 3) med očeta in mater; 4) med očetove naslednike in 5) med materine naslednike. (Internet 13)

---

²⁵ V razred I sodijo: sin, hči, vdova, mati, sin že pokojnega sina, hči že pokojnega sina, vdova že pokojnega sina, sin že pokojne hčere, hči že pokojne hčere, sin pokojnega sina pokojnega sina, hči pokojnega sina pokojnega sina ter vdova pokojnega sina pokojnega sina.

²⁶ V razred II sodijo: oče, (sin sinove sestre, sin hčerine sestre, brat, sestra), (sin hčerine sestre, hči hčerine sestre, sin hčerine hčere in sestra sestrine sestre), (bratov sin, sestrin sin, bratova hči, sestrina hči), očetov oče, očetova mati, očetova vdova, bratova vdova, očetov brat, očetova sestra, materin oče, materina mati, materin brat in materina sestra.

Že ta razdelitev pokaže, da je zakonodaja, ki pokriva dedovanje, pristranska in da imajo ženske veliko manj pravic kot moški. Diskriminatornost pa je še bolj razvidna v sledečih določitih tega zakona: v kolikor ženska hindujka podeduje imetje svoje matere ali očeta, le-to ne ostane v njeni lasti, ampak se, v kolikor nima lastnih sinov ali hčera, prenese na dediče očeta in ne na dediče, ki jih določa zgornja shema. Isto velja za primere, ko hindujka ženska deduje po svojem možu ali moževem očetu.

O lastništvu zemlje v Indiji ni na voljo nobenih nacionalnih statistik, je pa ena izmed raziskav²⁷ pokazala, da je v 94% gospodinjstev zemlja izključno v lasti moških. Ženske so bile lastnice zemlje samo v primerih, ko so vodile gospodinjstvo ali pa v primerih, ko so bile edini otrok. Med vzroki, zakaj je lastniška struktura v prid moškim, je raziskava navedla naslednje podatke: patrilinearen sistem dedovanja, patrilokalen sistem poročanja, pomanjkljivo znanje žensk o njihovih pravicah ter odvisnost žensk od njihovih bratov, saj naj bi jih v primeru težav v zakonu podpirali prav bratje. (HDR India: 96)

Lastnino in dedovanje v Pakistanu tudi danes ureja t. i. klasično pravo, ki temelji na Koranu in Hadisih. To področje pokriva muslimansko družinsko pravo, ki pa je do žensk diskriminatorno, saj jim je po tem pravu zagotovljeno manj pravic kot moškim. (Women in Pakistan, 2001: 18) Islamsko pravo o dedovanju je zelo detajlno razdelano, temelji pa na dveh glavnih značilnostih:

1. Delež dedovanja je odvisen od sorodstvene vezi s pokojnim; najbližji sorodniki dedujejo največ.
2. V večini primerov je nasledstveni delež hčere enak polovici deleža sina, kar pomeni, da sin deduje dvakrat več kot hči.

Druga značilnost naj bi bila povezana z različnimi finančnimi odgovornostmi do družine in sorodnikov, saj je sinova odgovornost znatno večja: skrbeti mora za ženo, svojo družino in za svoje starše. Med pogostimi razlagami za različno delitev lastnine²⁸ najdemo tudi doto, ki jo ob poroki prejme žena in je izključno njena last. (Internet 43)

---

²⁷ Raziskavo je opravil M. S. Swaminathan Research Foundation, zajela pa je 161 gospodinjstev.

²⁸ Primarni dediči so torej otroci tj. sinovi in hčere, v kolikor v družini ni sinov, hčere (če so najmanj tri) pa prejmejo dve tretjini premoženja. V kolikor je dedič le ena hči, ji pripada polovica premoženja. Tudi starši umrlega so upravičeni do dedovanja: v kolikor ima pokojni svoje otroke, staršem pripada ena šestina njegovega premoženja. V kolikor pa pokojni otrok nima, dobi njegova mati eno tretjino deleža, oče pa dve tretjini.

Oporoke v Pakistanu tudi danes niso pogoste, na kar je imel velik pomen zapis iz Hadisa Al-Bukhari, ki pravi, da naj ne bo oporok v korist legalnih dedičev (tj. tistih, omenjenih v Koranu). Ta stavek je postal splošno načelo dedovanja, kar pomeni, da oporoke niso zaželeno. Tudi v primeru, ko se npr. oče odloči z oporoko razdeliti svoje imetje med otroke in sorodnike, le-ta ni veljavna (tudi na sodiščih ne), saj koristnik oporoke ne more biti že tako legalen dedič. Tu vidimo, da imajo v Pakistanu verska načela (zlasti šeriatsko pravo) še danes izjemno velik vpliv, ki ga nikakor ne smemo zanemariti, saj obravnava številna področja posameznikovega življenja. (Bulliet 2001: 190)

S spremembo ekonomske strukture, iz pretežno kmetijsko usmerjenega gospodarstva v tržno, se je na Tajskem spremenil tudi položaj žensk. Če so včasih dedovale predvsem hčere in so se bratje svojemu deležu celo odpovedali, se je sedaj situacija spremenila. (Howland, 2001: 220) Kmetijska zemljišča so postala premajhna, da bi lahko omogočila preživetje vseh družinskih članov, prav tako pa se bratje niso več odpovedovali svojim deležem lastnine. Razlog za slednje dejanje je predvsem v dejstvu, da pogosto tudi ženinovi starši niso imeli zemlje ali pa je bilo zemljišče premajhno, da bi omogočilo preživetje vseh članov gospodinjstva. Kljub temu pa tradicionalna načela dedovanja danes ne preferirajo niti sinov niti hčera. Po moževi ali ženini smrti se lastnina razdeli med otroke, delež pa pripade tudi ovdovelemu zakoncu. Večino družinske lastnine navadno podeduje otrok, ki je po poroki ostal doma, najmlajša ali neporočena hči navadno, še danes, dobi zemljo, na kateri stoji hiša, saj smo kljub spremenjenim okoliščinam še vedno pogosto priča praksi, da se mož preseli k ženi in postane del njene družine. (Women in Thailand, 2001: 17) Na Tajskem drugače ni opaziti kakršnihkoli pravnih ali socialnih omejitev, ki bi ženskam onemogočale dostop do lastnine. Upravljanje z lastnino ter pomembne ekonomske odločitve so neredko v domeni žene in njene družine.

4.3. Kratek zaključek

Pri proučevanju lastnine in dedovanja smo ugotovili, da tradicionalna načela religij še danes pomembno vplivajo na pravila znotraj teh področij. Ženske, zlasti v Indiji, so podvržene diskriminaciji, ki jim pogosto onemogoča zagotovitev njihovih temeljnih pravic. Pomemben dejavnik njihove neenakopravnosti predstavlja tudi dota ob poroki, ki

ženske potiska v še slabši položaj. Tako v Indiji kot v Pakistanu so lastniki zemlje praviloma moški, kar pomeni, da je tudi odločanje in upravljanje z viri primarno v njihovih rokah. Na Tajskem je situacija drugačna, tam imajo ženske znatno več pravic, temelj tega pa je moč zaslediti v njihovi tradiciji, saj je bila Tajska ena redkih držav z matrilinearnim in matrilokalnim sistemom, ki se je deloma ohranil še do danes.

5. ŽENSKÉ NA OBLASTI IN V PROCESIH ODLOČANJA

Splošna deklaracija o človekovih pravicah navaja, da ima vsakdo pravico, da sodeluje pri upravljanju svoje države. Pekinška deklaracija in Izhodišča za ukrepanje problematiki žensk na oblasti posvečata veliko pozornosti, saj je jasno, da bo večja zastopanost žensk, tako v političnem kot tudi v javnem življenju, pripomogla k splošnemu izboljšanju njihovega položaja. Tako sta med strateškimi cilji v Izhodiščih za ukrepanje navedena sledeča:

- sprejeti ukrepe za zagotovitev enakega dostopa in polnega sodelovanja žensk v strukturah moči in pri odločanju ter
- povečati sposobnost žensk za sodelovanje pri odločanju in vodenju.

Že samo dejstvo, da celotna mednarodna skupnost tej problematiki posveča tolikšno pozornost nam pove, da so ženske pri procesih vključevanja v javno in politično življenje zelo prikrajšane. To dejstvo je mogoče povezati s predpostavko, da je tradicionalna vloga ženske skrčena predvsem na dom in družino, tj. skrb za gospodinjstvo in otroke. Javno in politično življenje je bila in je še danes pretežno moška domena, v kateri je le malo prostora za glasove žensk.

V tem poglavju bomo skušali dokazati, da temeljne premise tradicionalnih verskih načel še danes močno vplivajo na (ne)zastopanost žensk v javnem in političnem življenju. To bomo storili tako, da bomo najprej pogledali, kaj o ženskah v javnem in političnem življenju pravijo hinduizem, islam in budizem, nakar bomo veljavnost in sprejemanje teh religijskih načel preverili še v moderni družbi Indije, Pakistana in Tajske. Pogledali bomo, ali je to področje še vedno pod vplivom tradicije ali pa je mogoče že zaslediti kakšne spremembe, katerih temelj ni več religija, ampak moderna demokratična načela, po katerih ljudje zasedajo javne in politične funkcije na podlagi svoje sposobnosti in izobraženosti in ne po pripadnosti določenemu spolu.

5.1. HINDUIZEM, ISLAM IN BUDIZEM TER ŽENSKÉ NA OBLASTI IN V PROCESIH ODLOČANJA

V tradicionalnem hinduizmu je bilo javno in politično življenje domena moških. Prevladujoče mnenje o nesamostojnosti žensk je narekovalo, da je njihov prostor doma, kar pomeni, da v okolju zunaj družinskega niso bile zaželeno in niso imele kaj početi. Dokazi, ki ta dejstva potrjujejo, je moč najti tudi v verskih zapisih; tako Manujev zakonik pravi, da ženska ne sme ničesar storiti samostojno (Manu, 147) ter da jo mora vedno varovati moški in nikoli ne sme biti neodvisna (Manu, 328). Ti in tem podobni zapisi so pomembno vplivali na ženske, njihove pravice in vsakdanje življenje. Javno in politično odločanje v veliki meri zahteva samostojnost in neodvisnost, česar ženske v tradicionalni hindujski družbi niso imele; torej so bile iz teh sfer popolnoma izključene.

Tudi v islamu je moč zaslediti podobne poglede na vlogo žensk v javnem in političnem življenju. V Koranu je moč najti mnogo zapisov, ki govorijo o tem, da so moški tisti, ki vzdržujejo družino, medtem ko je primarna vloga ženske skrb za gospodinjstvo in otroke. Tako eden izmed verzov pravi, da moški ženske varujejo in vzdržujejo, v zameno za to pa morajo biti poslušne (Koran, verz 4:34). Po tradicionalnih islamskih načelih ima vodja islamske države (oz. oseba na javnem ali političnem položaju) veliko odgovornost. Poleg tega, da skrbi za nemoteno delovanje vladajočih institucij države, mora biti sposoben vsakodnevnega srečevanja z javnostjo, srečevati se mora z ostalimi politiki in državnimi uslužbenci, državo mora biti sposoben voditi tudi v času kriz in vojn, poleg tega pa mora biti sposoben voditi tudi kongregacijske molitve. Ženska teh funkcij ne more izpolnjevati, saj je njena vloga in dolžnost skrb za otroke in gospodinjstvo. Poleg tega je večina zgoraj navedenih dolžnosti ženskam tradicionalno strogo prepovedanih. Tako ženska nikoli ne more niti ne sme voditi bitk ali molitve. (Hasan, 2001: 20)

Sam Alah se je vprašal, kako naj se od ženske, ki skrbi za svoj dom, pričakuje, da bo skrbela še za vlado države. Tudi prerok Mohamed se je, ko je rekel, »ljudje, ki bodo vladanje prepustili ženski, ne bodo uspešni in ne bodo prosperirali«, glede tega vprašanja zelo jasno opredelil. V islamski državi torej v javnem in političnem življenju za ženske ni prostora. Podrobno razlago, zakaj ženske v javnem in političnem življenju v Pakistanu niso zastopane, je v svoji knjigi podal tudi Abdul Ghaffar Hasan, ki je poznavalec

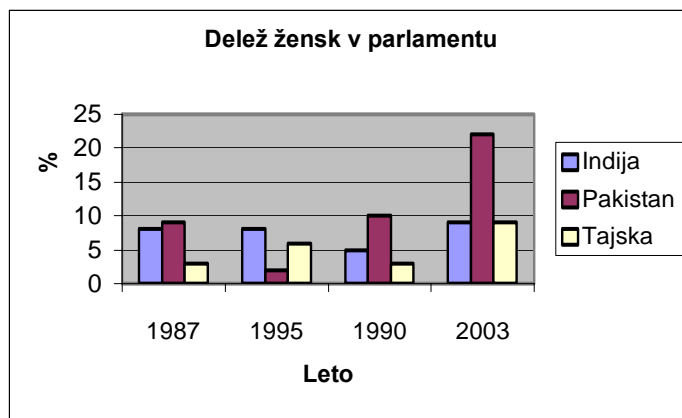
Hadisov in član Islamskega ideološkega sveta v Pakistanu. Po njegovem mnenju imenovanje in izvolitev žensk na pomembne državne položaje predstavlja očitno kršitev islamskih nauk in vrednot. Med najpomembnejše razloge, zakaj ženske na teh položajih naj ne bi bile, sodijo: 1) ženino naravno in primarno kariero predstavljajo dom, družina in otroci. Te naloge so že same po sebi zelo zahtevne in, v kolikor bi od žensk zahtevali še njihovo sodelovanje v javnem in političnem življenju, to bi pomenilo zanikanje njihovih materinskih instinktov, saj bi morale s takšno službo žrtvovati potrebe svojih družin. To naj bi bilo do žensk skrajno nepravilno; 2) sodelovanje v javnem in političnem življenju vključuje dolge ure dela v atmosferi, kjer so prisotni tako moški kot ženske, med njimi pa je veliko socialnih interakcij, kar je v islamu strogo prepovedano, 3) ženske so v islamu obvezane k nošenju hidžaba. V službah, kjer bi preživele dneve in noči, bi bilo nošenje hidžaba izjemno težko in neudobno. Narava takšnih del je primerna le za moške; ženske bi to, v kolikor bi skušale opravljati moška dela, slej ali prej doumele tudi same, 4) Ženskam prav tako ni dovoljeno potovati za več kot en dan in eno noč, razen, če jih spremlja Mahram (bližnji moški sorodnik). Islam se zaveda, da je družba lahko zelo nevarna in se zato trudi ženske kar se da najbolj zaščititi. Javni in politični uslužbenci morajo pogosto v službi preživeti cele dneve in noči, poleg tega pa ni redko, da njihove službe zahtevajo tudi potovanja znotraj in zunaj države. Za ženske bi bile te službe zaradi naštetega nepraktične, saj bi morale konstantno iskati nekoga, ki bi jih spremljal. (Hasan, 2001: 24–28)

Kot smo omenili že v prejšnjih poglavjih, verski zapisi budizma specifičnih področij, kot je tudi vloga žensk v javnem in političnem življenju, posebej ne obravnavajo, zato se bomo pri tem vprašanju naslonili na tradicijo. O vlogi žensk na Tajskem smo obširneje razpravljali v poglavju o družini in družinskem življenju, zato bomo v tem poglavju omenili le nekatere glavne značilnosti tajske družbe. V preteklosti so v tej državi ženske imele veliko pravic, vendar le znotraj družine oz. gospodinjstva. Glede na to, da so bile pogosto vodje gospodinjstev ženske, so bile tudi odločitve o zadevah, ki so se dotikale le tega, v njihovi domeni. To pa je pomenilo tudi, da so bile odločitve, ki niso bile povezane z gospodinjstvom, tj. večje ekonomske in politične odločitve, primarno v domeni moških. (Internet 34)

5.2. INDIJA, PAKISTAN IN TAJSKA TER ŽENSKÉ NA OBLASTI IN V PROCESIH ODLOČANJA

Indija se je v procesu demokratizacije države zavezala k večji zastopnosti žensk v javnem in političnem življenju. Vlada je 1992. leta sprejela 73. in 74. amandma k ustavi, ki določata, da mora biti v lokalnih organih najmanj ena tretjina sedežev rezervirana za ženske. (HDR India: 104)

Graf 5.1: Delež žensk v parlamentu.

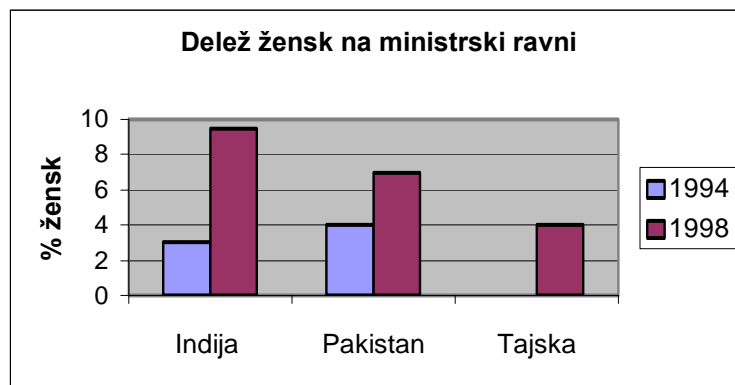
Vir: HDR India: 164.

Zgornji graf nam kaže deleže žensk v parlamentih držav. Kot vidimo, so ti odstotki povsod izredno nizki in z leti variirajo, kar je moč pripisati različnim političnim oblastem in njihovi (ne)naklonjenosti do žensk v procesih odločanja. Presenetljivo je, da je zastopnost žensk najvišja v Pakistanu, kjer bi glede na razmere in okoliščine pričakovali, da temu ne bo tako. V tej državi so kvote žensk v javnih službah zvišali z različnimi nacionalnimi programi; delež žensk v vseh javnih službah naj bi tako znašal najmanj 5%. Nacionalni akcijski plan iz leta 2003 je bil še bolj daljnosežen in optimističen, saj je predvidel 25% delež žensk v vseh javnih in vladnih službah. Pri tem pozitivnem napredku pa je potrebno opozoriti, da je vlada aprila leta 2004 sprejela odločitev o ukinitvi vseh kvot v javnih in vladnih službah (tudi 5%). Razlog, ki ga je za to odločitev navedla vlada, je, da zagotovljene 5% kvote na vseh ravneh ukinja zato, ker jih namerava povišati, čemur pa mnogo ljudi ne verjame. (Internet 26)

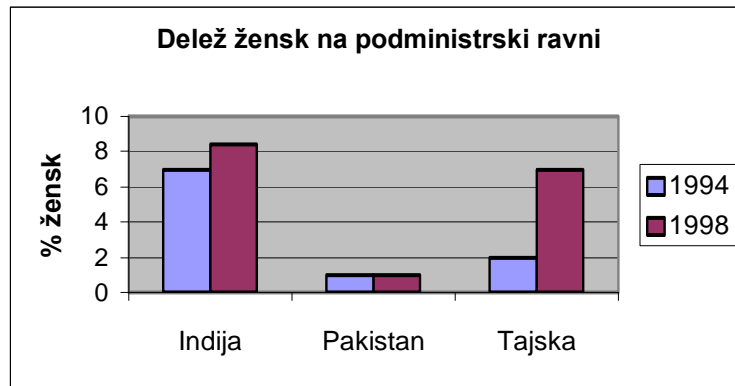
Statistični podatki za leto 1998 kažejo zelo nizko zastopanost indijskih žensk v političnih in javnih organih odločanja. Tako je delež žensk v spodnjem domu parlamenta znašal 7,95%, v zgornjem domu pa 8,6%. Ministrske položaje je tega leta zasedalo 9,5% žensk, v državnih službah je znašal delež žensk 8,4% (leto 1995-96), med vrhovnimi in višjimi sodnicami pa je bilo leta 1996 le 3% žensk. (Internet 50) V Pakistanu je zastopanost žensk še nižja, če pogledamo samo sodišča, opazimo, da na sodiščih delež žensk variira od 1 do 2%, na vrhovnem sodišču je bilo leta 1997 od 456 sodnikov le 7 žensk, kar znaša 1%. (Women in Pakistan, 2001: 20) Ko te podatke primerjamo s Tajsko, opazimo, da je zastopanost žensk v tej državi še nižja. Tako je tajski parlament leta 1996 v spodnjem domu ženskam namenil le 5,6% vseh sedežev, medtem ko je bil odstotek v zgornjem domu nekoliko višji in je znašal 8,1%. Ministrski položaji so bili leta 1997 namenjeni je 2,04% žensk, medtem ko je bil na ravni podministrskih služb odstotek žensk nekoliko višji in je znašal okoli 11%. (Internet 52)

Graf 5.2: Delež žensk na ministrski ravni.

Vir: Internet 36.

Graf 5.3: Delež žensk na podministrski ravni.

Vir: Internet 36.

Pomemben pokazatelj je tudi participacija žensk v vladnih službah – v Indiji ta odstotek narašča, vendar je kljub temu dokaj nizek. Tako je bilo v vladnih službah leta 1990 zaposleno 10,34% žensk, leta 1998 pa je ta delež znašal 13,44%. (HDR India: 105)

Pakistanska ustava ženskam ne prepoveduje in omejuje sodelovanja v političnih procesih, kljub temu pa je zastopanost žensk na nacionalni, na ravni provinc ter na lokalni ravni minimalna. Poročilo Azijske razvojne banke (ADB) o ženskah v Pakistanu iz leta 2000 za ta pojav navaja več razlogov: najprej so tu kulturne ovire, tj. tradicija, poleg teh pa so prisotne še t. i. strukturne ovire.²⁹ Sestava pakistanske narodne skupščine nazorno odraža odnos do žensk v politiki: od 217 članov narodne skupščine je žensk le 7, kar znaša 3% celotnega članstva. Svojo skupščino ima tudi vsaka provinca, tu je zastopanost žensk še manjša in znaša 0,21%, kar pomeni, da je med 483 člani le ena ženska. Na državni ravni in na ravni provinc je rezervirano tudi 33 sedežev za predstavnike manjšin, med temi predstavniki ni nobene ženske.

Tudi volitev se ženske v Pakistanu udeležujejo v manjšem številu kot moški. To dejstvo je moč razložiti s tem, da so volišča v nekaterih predelih države dostopna samo moškim, ter s splošno nezainteresiranostjo žensk za politiko, saj še danes prevladuje mnenje, da je politika stvar moških. (Marty and Appleby, 1997: 111) Kljub temu uradne oblasti poročajo, da se delež žensk, ki volijo, zvišuje.

²⁹ Med strukturne ovire sodijo: delitev dela po spolu, dojemanje politike kot moške domene in še vedno prisotne fevdalne in plemenske struktur. (Women in Pakistan, 2001: 20)

Največji napredek glede zastopanosti žensk v pakistanski politiki je moč opaziti pri strankah, ki v svoje vrste sprejemajo in imenujejo tudi ženske. Kljub temu, da ženske v strankah ne zasedajo pomembnih položajev, že samo njihovo sprejetje v stranko predstavlja določen napredek. Skoraj vse stranke imajo tudi t. i. žensko krilo, žal pa njihova vloga in funkcija ni ravno velika – skrbijo predvsem za pridobivanje glasov ženskih volivk in za izpolnjevanje navodil vodstva stranke. Zanimiv je tudi podatek, da je v zgodovini Pakistana kar 5 žensk zasedlo vodilne položaje v strankah,³⁰ vse pa so svoje politične kariere nasledile od svojih očetov/mož. Benazir Bhutto je postala celo prva predsednica islamske države. (Internet 40) Na tem mestu je seveda potrebno opozoriti na podobno situacijo v Indiji, kjer je bila dolgoletna predsednica Indira Gandhi, letos pa je na volitvah največ glasov dobila Sonja Gandhi.

Pakistanska ustava in zakonodaja določata tudi kvote za delež žensk v narodni skupščini; te so od leta 1985 znašale 20%. Predpis o kvotah pa je pred volitvami leta 1990 iztekel in od takrat, kljub obljubam vseh političnih strank, ni bil ponovno uveljavljen. Število vseh žensk, izvoljenih oz. imenovanih v službe nacionalne zakonodaje, med leti 1947 in 1997 znaša le 113, kar je zanemarljivo malo, podatki pa kažejo tudi, da se delež izvoljenih žensk na glavne oz. vodilne položaje od nastanka Pakistana do danes ni spremenil, saj z majhnimi nihanji znaša od 1 do 2%. (Women in Pakistan, 2001: 22)

Na Tajskem imajo ženske volilno pravico od leta 1933 – zagotovljena jim je bila s prvo tajsko ustavo 1933. leta. Od takrat dalje se je vloga žensk v javnih zadevah postopno izboljševala, kar je moč povezati tudi z modernizacijo in socialnimi reformami, ki so povečale možnosti izobraževanja žensk. Kljub delnemu napredku na tem področju pa je zastopanost žensk na vseh ravneh oblasti še vedno izredno nizka. Od leta 1933 do leta 1948 v tajski parlament ni bila izvoljena niti ena ženska, medtem ko je med leti 1940 in 1980 delež žensk v parlamentu povprečno znašal le 3%. V senatu je bil delež žensk skozi celotno obdobje še manjši. Na volitvah leta 1992 je bilo v parlament izvoljenih 15 žensk (4% vseh sedežev), to število pa je konec leta 1996 povečalo na 26 žensk v skoraj 400-članskem parlamentu. (Internet 34)

Tudi na lokalni ravni je situacija podobna. Do leta 1982 ženske za službe na nižjih ravneh oblasti sploh niso imele pravice kandidirati. Leta 1982 je bil sprejet t. i. Zakon o lokalni

---

³⁰ To so bile: Fatima Jinnah, Banazir Bhutto, Nusrt Bhutto, Ginwa Bhutto in Nasim Wali Khan.

upravi, ki je ženskam dovoljeval kandidaturo za vaške in podokrajne vodje. Tako je bilo na teh položajih leta 1986 0,7% žensk, ta delež pa je do leta 1996 zrasel na 1,6%.

Tako nizke deleže žensk je moč pripisati dejstvu, da so na Tajskem javne in politične službe še vedno dojete kot domena moških. Leta 1994 je Tajska sprejela tudi Zakon o decentralizaciji in v tem sklopu je bilo sprejeto tudi pomembno določilo za ženske; do tedaj imenovano lokalno administracijo naj bi tako postopoma nadomestila izvoljena, saj so bili v lokalno administracijo do tedaj imenovani skoraj izključno moški.

Pri vseh treh državah smo torej opazili nizko zastopanost žensk v javnih in političnih službah. Primarni razlog za to je še vedno dojemanje teh služb s strani ljudi, saj v vseh državah še vedno prevladuje mnenje, da je to področje moška domena. Nikakor pa vrednotenje ljudi ni edini razlog, zakaj smo priča takšni situaciji; pomemben vpliv ima tudi izobrazba žensk, saj smo zlasti v Pakistanu in Indiji priča visoki nepismenosti med ženskami, kar pomeni, da za vstop na področje javnega in političnega življenja nimajo izpolnjenih niti osnovnih pogojev. Zanimivo je tudi, da smo pri primerjavi opazili višjo zastopanost žensk na višjih položajih, medtem ko jih na nižjih ravneh oblasti do nedavnega sploh ni bilo. Razlogov za to je več: v urbanih predelih držav, kjer so locirani tudi najvišji državni organi, so tradicionalno ljudje bolj izobraženi in tudi bolj »liberalni« kot v ruralnih predelih, zato imajo tam ženske navadno več pravic in lažje zasedejo določene položaje. Na podeželju je položaj žensk navadno najslabši, zato tam ni pričakovati njihove udeležbe v javnem in političnem življenju. Drug razlog pa bi bil lahko tudi ta, da želi država z žensko na visokem položaju pokazati svojo »demokratičnost in pravičnost«. Ženska na takšnem položaju je zelo vidna in opažena, medtem ko se najnižjim ravnom odločanja, tako v zunanjem svetu kot tudi znotraj države, ne posveča veliko pozornosti.

5.3. Kratek zaključek

Pri proučevanju zastopanosti žensk v politiki in procesih odločanja smo ugotovili, da se tudi na tem področju srečujejo z diskriminacijo, ki izvira iz tradicionalno patriarhalno urejenih odnosov. Njihova politična participacija je na vseh ravneh oblasti zelo nizka, saj so deleži žensk znatno nižji od deleža moških. To gre deloma pripisati tudi tradicionalnim načelom religije, saj vse religije žensko vidijo doma, kako skrbi za gospodinjstvo in

otroke, medtem ko so moški zadolženi za delo zunaj doma in za sprejemanje pomembnih odločitev, kamor nedvomno sodi tudi politično odločanje. Vlade držav na tem področju sicer uvajajo pomembne spremembe v korist žensk (kot so npr. kvote), vendar dejstvo, da so ženske daleč prenizko zastopane, še vedno ostaja. Zlasti kritične so nižje ravni odločanja, ki pa mogoče celo najbolj pomembno vplivajo na vsakdanje življenje tako moških kot žensk.

6. ZAKLJUČEK

V diplomski nalogi smo obravnavali teme, ki segajo od najosnovnejših odnosov med ljudmi, pa vse do kompleksnih in širokih struktur nacionalnih ekonomij in držav, ter pri tem ugotavljali vplive religije na položaj žensk v njihovem vsakdanjem življenju in možnosti njihovega vključevanja v razvojne procese. Indija, Pakistan in Tajski so države, v katerih se več kot 80% prebivalstva izraža za pripadnike hinduizma, islama in budizma, kar pomeni, da je religija vsekakor dejavnik, ki ga pri razumevanju teh družb nikakor ne gre podcenjevati, saj njena načela in dogme posegajo in pogosto urejajo tako medčloveške odnose kot tudi področje pojmovanja same države in življenja v njej. Skozi naše raziskovanje smo največ pozornosti posvetili vprašanju žensk in njihovih pravic, pri čemer smo ugotovili, da religija je dejavnik, ki ima pomemben vpliv na njihovo vlogo in položaj v družbi.

S tem smo potrdili našo hipotezo, je pa pri tem pomembno omeniti dvoje; v naši hipotezi nismo postavljali nobenih vrednotnih sodb, z namenom, da bo raziskovanje ostalo kolikor se da nepristransko, in drugič, pomembno je poudariti, da kljub potrditvi naše hipoteze religija nikakor ni edini dejavnik, ki pomembno vpliva na položaj žensk v izbranih državah, saj je za celovit vpogled v problematiko ženskega vprašanja potrebno poznavanje še mnogih drugih področij, zlasti tistih, specifičnih za države v razvoju (gospodarstvo, trgi delovne sile in zaposlovanja itd.). Precejšen vpliv na položaj žensk v državah v razvoju ima tudi dimenzija gospodarskega in družbenega razvoja, saj se z napredkom na teh področjih nedvomno »spone« religije rahljajo.

Kljub temu, da smo se pri postavljanju hipoteze izogibali sodbam, lahko po vsem napisanem ocenimo, da je religija ženskam nenaklonjen dejavnik kulture in družbe oz. da

na njihov položaj še danes prepogosto vpliva negativno. Hinduizem, islam in budizem še danes primarno vlogo ženske vidijo doma, kjer skrbi za otroke in gospodinjstvo, medtem ko so moški tisti, ki služijo denar in vzdržujejo družino. Temu primeren je tudi odnos do žensk, zlasti v državah, kjer so načela religij do teh vprašanj zelo stroga, kot npr. v Pakistanu. Sam izvor teh načel je težko ugotoviti, mogoče gre vzroke iskati tudi v antropološkem pristopu, ki smo ga opisali, in pravi, da inferirnost žensk izvira iz njihove »bližine« naravi, medtem ko so moški prešli na področje kulturnega, javnega, kamor sodi tudi religija in so ji tako dominirali ter jo krojili po svoji meri. Odnos do žensk, kakršen je vladal znotraj družine, se je tako skozi zgodovino prenesel na vsa področja življenja, kar je vidno v izobraževanju, zaposlovanju, procesih odločanja in dedovanju, kjer so ženske praviloma v slabšem položaju od moških, prav tako pa jim je na voljo manj možnosti in priložnosti.

Izkušnje kažejo, da spreminjanje družbenega položaja žensk ne poteka po nekih samoumevnih zakonih, temveč zahteva nenehno neposredno mnogostransko prizadevanje in presojanje obstoječih razmer, ki se kažejo kot samoumevne in naravne. Ravno v tej samoumevnosti in naravnosti je moč najti razlog tako počasnemu in težavnemu izboljševanju položaja žensk po vsem svetu, je pa tu moč najti tudi rešitev problematike – ko bomo ljudje obstoječe razmere nehali jemati kot samoumevne in naravne, se bo odprla pot k boljšemu življenju vseh ljudi in s tem tudi žensk. Vse dokler človeštvo tega ne bo uspelo preseči, bo še kako pravilna provokativna izjava Samuela P. Huntingtona, ki v svojem delu »The Clash of Civilizations?« pravi:

Civilizacije se med seboj razlikujejo po zgodovini, jeziku, kulturi, tradiciji, in najpomembneje, religiji.

Ljudje različnih civilizacij imajo različne poglede na odnos med bogom in človekom, posameznikom in skupino, državljani in državo, starši in otroci, možem in ženo, prav tako imajo različne poglede na relativen pomen pravic in dolžnosti, svobode in avtoritete, enakosti in hierarhije. Te razlike so posledica stoletij. Ne

bodo kmalu izginile. So mnogo bolj fundamentalne kot so razlike med političnimi ideologijami in

političnimi režimi.

SEZNAM VZORCEV, TABEL IN GRAFOV:

1. Vzorci:

Vzorec 2.1: Ločitveni postopek v Pakistanu.....	24

2. Tabele:

Tabela 2.2.: Uporaba kontracepcijskih sredstev na Tajskem.....	28
Tabela 3.6.: Državni izdatki za izobraževanje in vojsko.	40
Tabela 3.7: Zaposlenost po sektorjih -Pakistan in Tajska.....	41

3. Grafi:

Graf 3.1: Delež nepismenih v Indiji, Pakistanu in na Tajskem (od 15–24 leta).....	34
Graf 3.2: Delež nepismenih v Indiji, Pakistanu in na Tajskem (nad 25 let).....	34
Graf 3.3: Delež otrok vpisanih v osnovno šolo (Indija, Pakistan, Tajska).	35
Graf 3.5: Delež vpisanih dijakov in študentov po spolu.....	38
Graf 3.8: Delež zaposlene aktivne populacije (Indija, Pakistan, Tajska).	41
Graf 3.9: Delež brezposelnih v starostni skupini 15–24 let.....	42
Graf 3.10: Delež plač žensk v primerjavi z moškimi.....	43
Graf 5.2: Delež žensk na ministrski ravni.....	57
Graf 5.3: Delež žensk na podministrski ravni.....	58

SEZNAM VIROV:

1. Ara, Anjuam (2004) *Inheritance Law in Islam and Women*.
<http://www.jamaat.org/digest/inheritance.html> (1. 03. 2004)
2. Asadi, Muhammed (1999): *Rewriting the history of Women: Koran and the Liberation of Women*.
http://www.quran.org.uk/ieb_quran/Rewriting_the_history_of_Women.htm (4. 05. 2004)
3. Bloom, Irene, Martin, J. Paul in Proudfoot L. Wayne, ur. (1996) *Religious Diversity and Human Rights*. New York, Columbia University Press
4. Fenn, K. Richard, ur. (2001): *The Blackwell Companion to Sociology of Religion*. Blackwell Publishing Ltd.
5. Hasan Abdul Ghaffar (in ostali) *The Rights and Duties of Women in Islam*, <http://www.al-sunnah.com/pdf/womright.pdf> (16. 03. 2004)
6. Howland W. Courtney (2001) *Religious Fundamentalisms and the Human Rights of Women*. St. Martin's Press, New York.
7. Jelinčič, Zmago (2003) *Koran*. Radenci: Atilova knjiga
8. Jogan, Maca (1990) *Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma*. Ljubljana, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo
9. Juschka M. Darlene (2001) *Feminism in the Study of Religion*. London and New York: Continuum.
10. Kerševam, Marko in Svetlič, Nina (2003) *Koran: O Koranu, bogu, Islamu...* Cankarjeva založba
11. Mabrook, Ismaeel: *Inheritance and Wills in Islam (Submission)*.
<http://www.submission.org/islam/wills.html> (3. 03. 2004)
12. Mark, Brigita (2002) *Vloga ženske v hinduizmu*. Diplomsko delo
13. Martin E. Marty and Appleby R. Scott (1996) *Fundamentalisms and the State*. Chicago and London, The University of Chicago Press
14. Morgan, Peggy in Lawton, Clive, ur. *Ethical issues in six religious traditions*. Edinburgh University Press, 1996
15. Neubauer, Vijolica (1996) *Akcija za enakost, razvoj in mir: Poročilo o četrti svetovni konferenci o ženskah, Peking, 4-15. september 1995*. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Urad za žensko politiko
16. Rahman, Abdur (2004) *Women in the Quran and the Sunna*.
<http://www.usc.edu/dept/MSA/humanrelations/womeninislam/womenquransunnah.html>
17. Runzo, Joseph and Martin M. Nancy (2000) *Love, Sex and Gender in the World Religions, Vol II*. Oneworld Publications, Oxford, England
18. Smrke, Marjan (2000) *Svetovne religije*. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede

19. Swarana de Silva (1994) *The Place of Women in Buddhism*.
<http://www.enabling.org/ia/vipassana/Archive/D/DeSilva/WomenInBuddhism/womenInBuddhismSwarnaDeSilva.html> (16. 01. 2004)
20. Todaro P. Michael (1989) *Economic Development in the Third World, Fourth Edition*. New York and London, Longman Group UK Limited
21. 2000 *The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank: Entering the 21st Century, World Development Report 1999/2000*, Oxford University Press, Inc.

Sekundarni viri:

1. Asian Development Bank – Women in Thailand,
http://www.adb.org/Documents/Books/Country_Briefing_Papers/Women_in_Thailand/women_thailand.pdf (23. 12. 2003)
2. Asian Development Bank – Women in Pakistan,
http://www.adb.org/Documents/Books/Country_Briefing_Papers/Women_in_Pakistan/women_pakistan.pdf (23. 12. 2003)
3. At constitutes Dowry, <http://www.helplineaw.com/docs/dowry/dowry1.shtml> (16. 01. 2004)
4. Buddhism and Gender Equality, <http://www.faithnet.org.uk/Ethics/genderequality.htm> (12. 01. 2004)
5. Buddhism, Marriage and Divorce,
<http://www.faithnet.org.uk/KS4/Marriage%20and%20th%20Family/buddhistmarriage.htm> (20. 02. 2004)
6. Convention on Consent to Marriage, Minimum Age for Marriage and Registration of Marriages,
http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/treaty3_.htm, (24. 04. 2004)
7. Cruelty by husband and Punishment in Hindu Law,
<http://www.helplineaw.com/docs/criminallaw/cruel-husrel.php> (29. 04. 2004)
8. Divorce by judicial decree under Dissolution of Muslim marriage Act 1939,
<http://www.helplineaw.com/docs/divorce-muslim/divorce-muslim1.shtml>
9. Divorce in Thailand, <http://www.thailand-lawyer.com/divorce.html> (16. 02. 2004)
10. Dowry, <http://www.boloji.com/wfs/wfs159.htm> (24. 03. 2004)
11. Dowry Sytem in India,
http://members.tripod.com/~sadashivan_nair/quotwomenquotandrights/id21.html (12. 04. 2004)
12. Family Law in Thailand, http://travel.state.gov/abduction_thailand.html (16. 03. 2004)
13. General rules of succesion – female Hindus, <http://www.helplineaw.com/docs/hsuccession-act/h-succ-act4.shtml> (14. 02. 2004)
14. Grounds for Divorce in Hindu Law,
<http://www.helplineaw.com/docs/divorcehma/divorcehma1.shtml> (16. 02. 2004)

15. Hinduism and Children, http://www.hinduwebsite.com/hinduism/h_children.htm (12. 02. 2004)
16. Hinduism FAQ: Hinduism and Women, http://hinduwebsite.com/hinduism/h_women.htm (28. 01. 2004)
17. Hinduism and Marriage: http://hinduwebsite.com/hinduism/h_marriage.htm (28. 01. 2004)
18. The Hindu Adoptions Act, <http://www.helpline.law.com/docs/adophindu/adophindu1.shtml> (16. 02. 2004)
19. Human Development Report 2003, www.undp.org/hdr2003 (24. 3. 2004)
20. The Indian Succession Act of 1925, <http://w3.whosea.org/women2/determin1.htm> (14. 02. 2004)
21. International Food and Agriculture Organization, India – Key Facts, <http://www.fao.org/sd/wpdirect/WPre0108.htm> (16. 02. 2004)
22. International Food and Agriculture Organization, Pakistan – Key Facts, <http://www.fao.org/sd/wpdirect/wpre0111.htm> (16. 02. 2004)
23. International Labour Organization, Statistical data, <http://laborsta.ilo.org/cgi-bin/brokerv8.exe> (2. 04. 2004)
24. Judicial separation: Legal separation without divorce, <http://www.helpline.law.com/docs/hindumarriage/hindumarriages1.shtml>
25. Koran sura 4: Women (full original text), <http://icias.com/e.o/texts/koran/koran004.htm> (5. 01. 2004)
26. KISTAN: Job quotas for women abolished, http://www.irinnews.org/report.asp?ReportID=40537&SelectRegion=Central_Asia&SelectCountry (28. 04. 2004)
27. Marriage in Islam, <http://www.jamaat.org/islam/WomanMarriage.html> (2. 03. 2004)
28. Marriage in Thailand, <http://www.tillekeandgibbins.com/FAQs/family.htm> (16. 02. 2004)
29. Pakistan Human Development Report 2003, <http://www.un.org.pk/nhdr/nhdr-pak-2003> (27. 03. 2004)
30. Position Paper on »Honor Killings«, <http://www.mwllusa.org/publications/positionpapers/hk.html> (16. 02. 2004)
31. Sati, <http://www.kamat.com/kalranga/hindu/sati.htm> (1. 05. 2004)
32. Tamil Nadu Human Development Report 2003, <http://hdrc.undp.org.in/shdr/TN/TN%20HDR%20final.pdf> (27. 03. 2004)
33. Thailand Human Development Report 2003, <http://www.undp.or.th/publications/NHDR03.pdf> (27. 03. 2004)
34. Thai Women, <http://www.busakorn.addr.com/women/women-all.htm> (22. 02. 2004)
35. United Nations Statistical Report for India, <http://www.unescap.org/stat/data/statind/index.asp> (16. 05. 2004),
36. UN - The Worlds Women, <http://unstats.un.org/unsd/demographic/ww2000.htm> (vse tabele, 5. 03. 2004)

37. What amounts to Dowry death, <http://www.helpline.law/docs/criminallaw/cruel-husrel.php> (17. 05. 2004)
38. What Buddhists Believe: Life and Culture, <http://www.tipitaka.net/ebooks/book0004/part11.htm> (12. 01. 2004)
39. What the Koran says about Women, <http://www.csmonitor.com/2001/1219/p10s1-wogi.htm> (16. 2. 2004)
40. Women and Politics in Islam, <http://www.submission.org/women/politics.html> (3. 03. 2004)
41. Women in India as enshrined in Indian Constitution, <http://ginduwomen.org/dynamic/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=23> (29. 01. 2004)
42. Women in Hindu Scriptures; http://www.hinduweb.org/home/general_sites/hinduwomen/WOMENINHINDUSCRIPTURES.htm (12. 02. 2004)
43. Women in Islam (Submission): Are men and women equal in God's judgement?, <http://www.submission.org/women/equal.htm> (12. 02. 2004)
44. World Bank – Gender Statistics for India, <http://devdata.worldbank.org/genderstats/genderRpt.asp?rpt=CPIA&cty=IND,India&hm=home3> (22. 03. 2004)
45. World Bank: India at a glance, http://sendoff.cgi_page=%2Fdata%2Fcountrydata%2Faag%2Find_aag.pdf
46. World Bank – Gender Statistics for Pakistan, <http://devdata.worldbank.org/genderstats/genderRpt.asp?rpt=CPIA&cty=PAK,Pakistan&hm=home3> (22. 03. 2004)
47. World Bank – Pakistan at a Glance, http://sendoff.cgi_page=%2Fdata%2Fcountrydata%2Faag%2Fpak_aag.pdf (10. 06. 2004)
48. World Bank – Gender Statistics for Thailand, <http://devdata.worldbank.org/genderstats/genderRpt.asp?rpt=CPIA&cty=THA,Thailand&hm=home3> (22. 03. 2004)
49. World Bank – Thailand at a Glance, http://sendoff.cgi_page=%2Fdata%2Fcountrydata%2Faag%2Ftha_aag.pdf (10. 06. 2004)
50. World Health Organization, Statistical data for India, <http://w3.whosea.org/women2/india.htm> (14. 01. 2004)
51. World Health Organization, Statistical data for Pakistan, <http://w3.whosea.org/women2/pakistan.htm> (14. 01. 2004)
52. World Health Organization, Statistical data for Thailand, <http://w3.whosea.org/women2/thailand.htm> (14. 01. 2004)